

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
LITUANISTIKOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS KATEDRA

RENATA PUZINIENĖ

LŪŽIO ASMENYBĖS: V. Krėvės „Šarūnas“ ir „Skirgaila“

Magistro darbas

Darbo vadovė dr. Gitana Vanagaitė

Vilnius, 2010

TURINYS

Įvadas.....	3
1. <i>Lūžio</i> asmenybės formavimosi veiksniai.....	6
1.1. Romantizmas.....	6
1.2. Religijų – <i>pagonybės</i> ir <i>krikščionybės</i> – takoskyra.....	10
1.3. Vertybių pasaulis.....	15
2. <i>Lūžio</i> asmenybės.....	21
3. Vertybių sklaida <i>Šarūne</i> ir <i>Skirgailoje</i>	29
3.1. Tikėjimo problema.....	29
3.2. Individualaus maišto raiška.....	35
3.3. Laisvės kaina.....	46
Išvados.....	52
Santrauka	
Summary	
Naudota literatūra.....	55

IVADAS

Jau daugiau kaip dešimtmetis praslinko po garbingo literatūrologo, daugiausiai tyrinėjusio Vinco Krėvės kūrybą, Alberto Zalatoriaus, mirties. Vis mažiau prisimenamas ir V. Krėvė. Tad šio darbo tikslas būtų dvejopas:

- atgaivinti Zalatoriaus pradėtus darbus, tęsti jo pradėtus V. Krėvės tyrinėjimus;
- pažvelgti į Krėvės kūrybą kiek kitaip, t.y. atskaitos tašku laikant XX amžiaus pradžią (būtent tuo metu ėmė modernėti menai bei literatūra).

V. Krėvė – universaliausia lietuvių literatūroje figūra. Rašytojo universalumas atsiskleidžia kūryboje, mat autorius į jį supantį pasaulį žvelgia tikėdamas, kad menas, kuriame nesvarstomi būties klausimai – gyvenimo prasmė, žmogaus idealai ir siekiai, santykis su gamta, kultūra ir net pačiu savimi, – negali ilgai egzistuoti. Universalūs ir jo sukurtų dramų personažai, susieti V. Krėvei rūpėjusiais klausimais: maištaujantys, trokštantys keršto, besiblaškantys tarp meilės ir neapykantos, kupini vidinės kančios, trokštantys valdžios. Svarbiausia jo herojams – garbė:

ŠARŪNAS. Krivi, aš vieną kovos dieną daugiau esu nudėjęs priešų, nei tu jų suspirginai visą savo ilgą amžių. <...>.

KRIVIS. Klausyk, valdove, ką tau dievai sako: mes patenkinsime tavo plačius norus, bet tik tada, jei ir tu atliksi papročius, kuriuos mes tavo seniesiems proseniams palikom.

ŠARŪNAS. Ką sumaniau, atliksiu, jei tik gyvas būsiu, bet atliksiu aš pats vienas, ir su dievais garbe dalintis nenoriu. <...>¹

Rašytojas buvo jautrios sielos žmogus, jam rūpėjo tėviškė, jos gamta, amžinosios dvasinės vertybės. Krėvės kūrybai būdingas bendražmogiškosios situacijos suvokimas, modernistinis požiūris į Dievą, savęs ieškojimas, dvasiniai lūžiai. Jo kūrinių centre – individo maištas. Rašytojo sukurti pagrindiniai dramų veikėjai – išoriškai stiprios, bet dvasiškai itin silpnos, lengvai pažeidžiamos, palaužiamos, maištaujančios asmenybės.

V. Krėvė suprato, kad žmogus nesutelpa kasdienio gyvenimo rėmuose, jam reikia daugiau. Rašytojui rūpėjo prasiskverbti į individo jausmų pasaulį, itin didelį dėmesį jis skyrė veikėjų psychologizmui.

Jaunystėje būsimasis rašytojas buvo labai religingas, tačiau vėliau bažnytinėmis dogmomis nusivylė, metė mokslus kunigų seminarijoje. Tai atsiliepė ir jo kūrybai. V. Krėvė ėmė ieškoti atsakymų kitose religijose, susidomėjo nirvana, tikėdamas, kad tai – puikus būdas atsipalaiduoti,

¹ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 124.

peržengti fizinio savo kūno ribas. Paties V. Krėvės nuomone, *kelių į nirvaną perkerta trys keliai <...> Tai – aistrų tenkinimas ir žemiški malonumai, teisybės ieškojimas ir socialinio teisingumo siekimas, garbės ir dominavimo troškimas.*² Nuolatos prisimindamas išėjimą iš seminarijos, kaltindamas save, kankinamas abejonių V. Krėvė tapatino save su Kristų išdavusiu apaštalu Judu. Kaip ir pastarajam Biblijos personažui, V. Krėvei buvo būdingas noras maištauti. Jis nepakluso visuotinėms taisyklėms, niekino autoritetus:

*Taigi – jokių autoritetų! Absolutus savarankiškumas ir laisvė! Šalin šlovės vainiką nuo Dievo galvos! Tokie ugningi idealai žybčiojo jaunojo Krėvės sąmonėje. Gal jie ir neatrodė įgyvendinami, bet švietė kelių vienatvės migloje. O kad jais Krėvė kiek ir abejojo, galima spręsti iš ankstyvosios jo lenkiškos lyrikos, kurioje labai dažnai skamba nevilties, sudužusių svajonių, karčios autoironijos motyvai. Ir vis dėlto pasitraukti nuo šitų idealų Krėvė neketino. Jie jam spindėjo ir tada, kai rašė Šarūną.*³

Galima teigti, kad visą V. Krėvės kūrybą bei gyvenimą neabejotinai yra persmelkusi kančia ir abejonė. Kančia tapo neatsiejama jo gyvenimo dalimi. Abejonė tik sustiprino kančios siautulį, pagilino savigraužą ir pakeitė požiūrį į įvairiausius kasdienes ir nekasdienes dalykus. Kančios užvaldyti V. Krėvės personažai nebesugeba valdyti, kontroliuoti savęs. Jų elgesys tampa destruktivus, žalojantis ne tik juos pačius, bet ir aplinkinius. Polinkis į kraštutinumus bei destrukciją leidžia juos vadinti *lūžio* asmenybėmis.

Tyrimo objektas: Vinco Krėvės dramos *Šarūnas* (1911) ir *Skirgaila* (1916).

Magistrinio darbo tikslas: įrodyti, kad pagrindinių savo dramų personažų (Skirgailos ir Šarūno) charakterius bei vertybių skalę V. Krėvė kūrė pats tapatindamasis su jais. Abu veikėjai – rašytojo vidinių būsenų autoprojekcijos.

Uždaviniai:

- 1) įrodyti, kad pagrindiniai dramų veikėjai, Skirgaila ir Šarūnas, yra rašytojo vidinių būsenų autoprojekcijos;
- 2) parodyti, kokią įtaką romantiniam herojaus tipui daro vertybės;
- 3) įrodyti, kad pagrindiniai personažai yra *lūžio* asmenybės;
- 4) ištirti *prometėjiško* mechanizmo įtaką pagrindinių veikėjų charakteriams.

Tyrinėjimo būdai: analitinis, lyginamasis.

Darbo struktūra: pratarinė, pirmasis skyrius – romantizmo, krikščionybės ir pagonybės apžvalga, vertybių pristatymas; antrasis skyrius – *lūžio* asmenybės samprata, trečiasis skyrius –

² Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 410.

³ *Ten pat*, 405.

lyginamoji dramų analizė, remiantis romantinėmis vertybėmis, tyrinėjimo išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių bei anglų kalbomis.

1. LŪŽIO ASMENYBĖS FORMAVIMOSI VEIKSNIAI

1.1. ROMANTIZMAS

Norėdami analizuoti V. Krėvės kūrinius, pirmiausia turime išsiaiškinti šio rašytojo kūrybai svarbią kryptį – **romantizmą**.

Romantizmo sąvoka yra daugiareikšmė. Literatūros istorijoje romantizmas priskiriamas literatūros ir meno kryptims, kuri Vakarų Europos šalyse formavosi XVIII ir XIX amžių sandūroje, vėliau, t.y. XIX amžiaus pirmojoje pusėje paplito po Rytų Europą, Šiaurės Ameriką. Pradžią šios krypties vystymuisi įžiebė nusivylimas Švietimo epochos idėjomis bei klasicizmo estetika.

Termino *romantizmas* šaknys slypi Ispanijoje ir yra siejamos su ispanų kalbos žodžiu *romance*, kuriuo viduramžiais buvo vadinami eiliuoti kūriniai, ypač dažnai vaizdavę senovės riterių žygdarbius. Iš šio žodžio kilo ir XVIII amžiuje paplito angliškasis žodis *romantic*, apibūdinantis keistą, fantastinį kūrinį. O XIX amžiaus pradžioje įsitvirtinęs žodis *romantizmas* reiškia naujojo antiklasicistinio meno pavadinimą.

Kiekvienoje šalyje romantizmas formavosi skirtingai, mat jo atėjimą lėmė nevienodos aplinkybės ir kultūrinės tradicijos. Į Lietuvą romantizmas atkeliavo pavėluotai, kai visoje Europoje jau buvo įsigalėjęs klasicizmas. Tačiau, nors ir pavėlavęs, jis čia smarkiai įleido savo šaknis. Kaip savo knygoje *Romantizmo tradicija* rašo kritikas V. Kubilius, romantizmas –

*ne eilinė meno srovė, o perversmas, išugdęs naujo žmogaus mąstymo, jausmų ir elgsenos tipą, sukūręs ypatingą dvasinės kultūros modelį, kurio įtaka jaučiama iki šiol.*⁴

Romantizmui būdinga romantinė pasaulėžiūra ir pasaulėjauta. Romantiku vadinamas žmogus, kuris negali pritapti pasaulyje, nuolat siekia neįgyvendinamų tikslų ir nori pakeisti lig šiol egzistavusias tradicijas. Romantikas mato save didžiausiu autoritetu, dėlto ignoruoja protėvių puoselėjamas vertybes ir įstatymus, kurie kyla ne iš paties individo širdies. Viską, kas jau *pasenę* – atmeta, nepaklūstančią minią niekina, tačiau mirti nebijo. Romantinis žmogus yra individualistas, kaip, pavyzdžiui, Dainavos kunigaikštis:

ŠARŪNAS. *Ne aš likimo vergas, bet likimas turi mano vergu tapti. Turi būti kaip aš noriu.*

RAINYS. *Deivės valdovės, kurios verpia mūsų likimo siūlą, nulėmė kiekvienam kelią, kuriuo jis turi eiti.*

⁴ Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 9.

ŠARŪNAS (nusijuokęs). O aš pavergsiu likimą ir priversiu deives valdoves lemti man, ko aš noriu, bet ne tai, kas joms patinka. <...>.⁵

Romantikai kurdami pasitelkė vaizduotę, neaprašinėjo realybės, o bandė surasti vidinį, giliai paslėptą, grožį. Anot Aušros Jurgutienės,

Romantinei pasaulėjautai būdingas vadovavimasis iracionaliais, emociniais pradais, jausmingai pakilios intonacijos, potraukis prie paslaptinių dalykų, būties begalybės pojūtis, ilgesys (romantische Sehnsucht) ir pasaulinis sielvartas (Weltschmerz); tai, kas nusakoma fraze „mėlynųjų tolių ilgesys“.⁶

Pagrindinis romantikų tikslas – sukurti ryškų individą, dvasiškai nepriklausomą nuo jį supančios priešiškos visuomenės, tuo pačiu išaukštinti vidinio gyvenimo laisvę bei pripažinti subjektyvų herojaus požiūrį. Jų kūrinių veikėjų, ypač draminių, dvasinis pasaulis sudėtingas ir prieštaringas. Pripažindami herojų veiksmus, romantikai abejojo tik dėl vieno – ar gali būti pasiekti idealai? Abejonių pažadintas netikrumo jausmas vertė susimąstyti, užsisklęsti savyje.

V. Kubilius *romantinio herojaus* figūrą apibūdina taip:

Romantinis žmogus – toks pats beribis ir paslaptingas kaip ir gamta <...> Meilė degina ledynus, o neviltis stumia beprotybėn. Išdidi nepriklausomybė pakelia virš kasdieniškumo, o tamsus likimas gramzdina į sąmyšį ir haliucinacijas. Titaniškoji „aš“ jėga šoka iki pat dangaus tvarkyti visatos <...>, bet „skausmo kirminas“ tebegraužia veidą ir kančia tebetvinkčioja kaip pagrindinė būseną. Tai sukrėstas žmogus, įtrauktas į tragiškų svyravimų verpetą. Jis gyvena kontrastiškų nuotaikų kaita, kuri ardo vidinę tapatybę – norisi užbraukti save ir atgimti visai kitu pavidalu.⁷

Romantinis herojus, kokiais laikome ir V. Krėvės *Šarūną* bei *Skirgailą*, paprastai yra vienišas, nesuprastas ir atstumtas aplinkinių. Tai – maištaujantis revoliucionierius, nepripažįstantis laisvę varžančių įstatymų, atmetantis senuosius autoritetus bei tradicijas. Lietuvos kunigaikščiai – talentingi, tačiau tuo pačiu konfliktiški, aistrų valdomi personažai, linkę ironiškai interpretuoti gyvenimą. Tačiau, nors ir maištauja, jie vis vien priverčiami paklusti stipresnei jėgai. Nenorėdami parodyti ir pripažinti savo silpnumo, jie slepia jausmus, kurie *griauna* juos iš vidaus. Taip protestuojama prieš anksčiau sukurtas ir jau nusistovėjusias dogmas.

⁵ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 416.

⁶ Aušra Jurgutienė, *Naujasis romantizmas – iš pasiilgimo*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, 11.

⁷ Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 26.

ŠARŪNAS (vėl imdamas žingsniuoti). Tu manai, kad aš, atsisakęs nuo savo sumanymų, pusiaukelėj sustosiu ir išgyvensiu likusį amžių pas krosnį tarp moterų? <...> Ei, vaidila, aš nežinojau, kam pasauly gyvenu, o dabar žinau. Tegul sau keršto šaukia visi, aš nebijau: ar žūsiu, ar valdysiu visą pasaulį, kaip kad Vaidivutis jį valdė! Tekeikia priešas mane dabar, bet žavėsis visi vėliau mano žygiais, kaip žavisi Vaidivučio gadyne.

BALGŪNAS. Vaidivutis tėvynę gynė nuo priešų, o tu duobę jai kasi. Tu nekaltai kankini savuosius.

ŠARŪNAS (vėl ties juo susilaikęs). Tu nieko nesupranti. Aš ne duobę kasu, bet ruošu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu, apie kurią tu ir įsivaizduoti nedrįsti, ramybės skelbėjau!⁸

SKIRGAILA. Nutilk ir nekalbėk, vaidila. Tau bus geriau ir mums ramiau. (Sustojęs vėl ties skobnimis). Tavo širdis nenuvokia mūsų jausmų, tavo kankliai nesuteiks mums stiprinančios galios, kurios mes dabar tiek reikalaujam. Bet ateis laikai, kurių tu dar nenujauti, ir supras mus vaidilos, net ir tokie kaip tu. Jie sudės dainą apie mus ir mūsų darbus.

STARDAS. Tebus tos dainos ugningesnės negu mano. Nors krauju paplukusi mūsų šalis, pagieža liepsnoja mūsų dievai, bet keršto gaisrą pakurti jūsų krūtinėse aš nepajėgiu.

<...>

BUTRIMAS. Liaukis, vaidila. Skaudu mums be tavo kalbų.

STARDAS. Tai prabuskit iš miego! Ar veltui kaimynai vadino mūsų tėvus narsiais lietuviais?!. (Visi tyli. Iš paniūrų pažvelgęs) Ar gal dabar nebeverta gyventi tam, kuris, pamilęs Lietuvos garbę, nori jos ieškoti, kaip kad tėvai ir protėviai ieškodavo.

SKIRGAILA (sėdasi). Tautų likimo tu nenusimanai, vaidila. Tu pažįsti praeitį, kuri tau jaunamartės grožiu spindi. Apie ateitį tu negalvoji.⁹

Įkvėpimo Šarūnui ir Skirgailai sukurti V. Krėvė neabejotinai sėmėsi iš padavimų ir legendomis apipinto Dainavos krašto, kur prabėgo visa jo vaikystė. Laiko perspektyvoje romantikams, V. Krėvei taip pat, ypač svarbūs *viduramžiai* – tolimi laikai, simbolizavę dvasinį atgimimą, žavėję gotika, paslaptį, riterių žygiais, tikėjimo stebuklais ar net meilės kupina poezija. Atsigręždamas į senuosius amžius, V. Krėvė norėjo pajusti ir perteikti tų laikų dvasią, suvokti tuometinį tautos gyvenimą, nes *tarp šlovingos senovės ir nykios dabarties atsiveria kontrastas, būdingas romantinei mąstysenai*.¹⁰ Būtent dėlto romantikai išaukštino gamtą, kaip viso ko prieglobstį ir amžinus namus. Juk ji – gamta – romantikams tapo dvasiniu atspirties tašku („Laisvo ir laimingo gyvenimo mitas, priešpriešinamas dabarčiai, atsiremia į pirminį lietuvių artumą gamtai“).¹¹ V.

⁸ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 313.

⁹ *Ten pat*, 467.

¹⁰ Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 60.

¹¹ *Ten pat*, 38.

Kubilius teigė, kad *gamta išlaisvina mus iš luominės padėties, saloninio etiketo, privalomos ideologijos pančių, verčia žiūrėti į esminius dalykus, nes ji pati yra „paslėpta dvasia“* (Novalis).¹²

Romantizmas Lietuvoje plito itin greitai. Nors pasiekė Lietuvą ir pavėluotai, jis užėmė vyraujančias pozicijas, nenusileisdamas jokiai kitai literatūros srovei. Kaip savo knygoje rašo A. Jurgutienė:

*Stendalio žodžiais tariant, kad XIX amžiaus menas skirsis nuo ankstesnio tikslu ir skvarbiu žmogaus širdies atskleidimu. Jai charakteringa gaivališko kūrėjo – genijaus išsiveržimo iš visko, **kas sena ir sustingę** (paryškinta – R. P.), pastanga. Tai **bėgimo į žmogiškumą** kultūra, kurioje aistrą grožiui pakeitė ne mažesnė aistra tiesai, net jeigu ji yra bjauri.*¹³

V. Krėvė irgi gali būti vadinamas romantiku:

*Kuriantis romantikas yra amžinas ieškotojas ir keliautojas, nes už jo pamėgtų simbolių – Eldorado, šv. Gralio, senų pilių, žvaigždėto dangaus, žaliojo sodžiaus, egzotinių kraštų, tamsių girių ir žydinčių žiedų spinduliuoja išsvajotasis pasaulis, tik esantis ne čia ir ne dabar, o kažkur, už kasdienybės horizonto.*¹⁴

Ne vieną romantizmo atstovą stebino didžiuliai papročių ir tikėjimų kontrastai. *Romantizmas*, kaip kūrybinio entuziazmo šaltinis (patosas), atvėrė galimybę kilmės, šaknų, moralinių vertybių paieškoms *viduramžiuose*. Taigi apibendrinant galime teigti, kad būtent ši meno srovė, atsigręžusi į praeitį ieškoti moralinių principų, padėjo suformuoti nacionalinį identitetą, grindžiamą tautos istorija bei jos atgimimu.

¹² Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 10.

¹³ Aušra Jurgutienė, *Naujasis romantizmas – iš pasiilgimo*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997, 36.

¹⁴ *Ten pat*, 48.

1.2. RELIGIJŲ – PAGONYBĖS IR KRIKŠČIONYBĖS – TAKOSKYRA

Analizuojant V. Krėvės kūrybą, *Šarūną* ir *Skirgailą*, būtina prisiliesti ir prie religijos. Čia svarbiausi du tikėjimai – pagonybė ir krikščionybė. Senovės lietuvių religija (pagonybė) buvo itin savita. Ji nebuvo agresyvi, nesistengė palenkti savo pusėn kitų religijų atstovų. Agresyvumo ar dvasinio netobulumo nebuvimą galima tapatinti su lietuvių tautiniu charakteriu, kuriam būdinga tolerancija, ir, kuria lietuviai pagonys pasižymėjo nuo seno. Tai pastebi ir Vytautas Kavolis, aptardamas *religinius motyvus lietuvių istorijoje*:

1323 metais Didysis Kunigaikštis Gediminas rašė popiežiaus pasiuntiniams:

„Aš leisiu krikščionims garbinti Dievą pagal savo tikėjimą, rusams – pagal savąjį, lenkams – pagal savąjį. Gi mes patys garbiname Dievą pagal savo papročius. Visi mes garbiname tą patį Dievą!“¹⁵

Taip kalba ir Skurdulis Skirgailoje:

SKURDULIS: Vaikel, tai širdis tavo skausmuose dejuoja. Dievai nemiršta ir negimsta. Jie amžini, ir galia jų amžina. <...> Ar ne vis tiek Praamžiui, kuriuo vardu jį žmonės gerbia?¹⁶

Lietuviai pasižymėjo ne tik tolerancija, bet ir pasirinkimo laisve. Priešingai vakarietiškai krikščionybei, pagonybė neprimetinėjo tikėjimo tiesų ir nebandė palenkti į savo tikėjimą likusio pasaulio. Tai tarsi religija, orientuota į žmogiškus santykius. Iš pažiūros ji atrodo subrendusi, tačiau giliai slypi ir primityvioji pusė, nesugebėjimas kritiškai mąstyti. Ši priežastis, kaip, beje, ir lietuviškasis nuolankumas, tampa akstinu krikščionybei, kuri, panaudodama lietuviams nebūdingą agresyvumą, laikui bėgant sunaikina pagonybę, ko gero, individualiausią pasaulio religiją. Visgi pagonybė paliko svarbų pėdsaką lietuvių tikėjime – *neproblemiškumą*:

Senovės lietuvių religija įderino žmogų į jo gyvenimo aplinką, tačiau ji nestatė žmogaus prieš gyvenimiškos prasmės problematiką: ji nekėlė klausimų, kaip nekelia nė šiandieninė lietuvių religija. Lietuvių ūkininkas visada daugiau rūpinosi savo gyvulių gerove, o ne savo paties išganymu. Iš religijos jis laukė ne moralinio turinio, bet pagalbos savo žemiškuose reikaluose.¹⁷

¹⁵ Vytautas Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius: Versus aureus, 2006, 313.

¹⁶ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 537.

¹⁷ Vytautas Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius: Versus aureus, 2006, 314.

SKIRGAILA (vaikščiodamas po kambarį, galvą nuleidęs). Tu gražiai kalbi, vaidila, ir malonu tavęs klausyti. Kas nenorėtų gražinti garbingų senovės laikų!.. (Sustojęs ties skobnimis) Bet jų sugražinti neišgali dievai, ir mes nebepajėgsime.¹⁸

Krikščionybė, pradėjusi skverbtis į senąją lietuvių tikėjimą, padarė daug žalos: LDK tuo metu patyrė politinį nuosmukį ir susidūrė su žmogiškosios egzistencijos prasmės problemomis. Be to, pasižymėdamas dogmatinėmis savybėmis, naujasis tikėjimas įžiebė lietuvio dvasioje netolerancijos kibirkštį, todėl net ir šiandien esame netolerantiškiausi ne tik religinėje, bet vertybinėje (moralinėje) srityse.

Kiekvienas istorinis laikotarpis tautai duoda kažką naudingo. Krikščionybės įvedimas Lietuvai taip pat buvo naudingas. Tautos sąmoningumui laipsniškai kintant, ėmė plisti reformacija (pasipriešinimas krikščionybei), kuri pagimdė romantizmą, išaukštinusį dvasiškai nepriklausomą individą, pabrėžiantį vidinio gyvenimo laisvę:

ŠARŪNAS (atsistojęs). Kaip man įgrįsote visi. Norėčiau dangų ir žemę iš pamatų išjudinti, o tu baidai mane žmonių juokais! Argi nuodėmė elgtis, kaip nesielgia visi? Darydamas, ką visi kiti daro, negi pragarsėsi, garbę įsigysi! Atsimeni, ką senis Vaidulis pasakojo apie Perkūną, būsią jis kažkadą viežpatavęs ant žemės ir valdęs Dainavą, Žemaičių ir Prūsų šalis? Tai buvo galingas kunigas! Valdė visus kraštus nuo jūrų lig jūrų, kur tik skambėjo mūsų kalba. Ir ne nuo tėvų liko jam tiek žemių; nesielgė jis, kaip viso pasaulio žmonės elgiasi... Jei tas atsitikdavo senovėj, kodėl negali dabar, nūnai?..¹⁹

Išauginusi romantizmą, reformacija davė lietuviams savąją literatūrą, kuri, žinoma, prasidėjo nuo Martyno Mažvydo *Katekizmo*. Nuo 1547 metų, kuomet buvo išleista pirmoji lietuviška knyga, iki V. Krėvės kaip rašytojo atsiradimo, praslinko nemažas laiko tarpas. Tačiau Lietuva, kaip tauta, sąmoningumo trajektorijoje nepasistūmėjo į priekį. Tai lėmė ta pati reformacija, kitoms tautoms nepašyktėjusi švietimo epochos laimėjimų, o lietuvių charakteryje nesuformavusi kritinių pažiūrų.

Iš tiesų krikščionybė įnešė modernistinį, laisvesnį, požiūrį į pasaulį. Tačiau nuo Mindaugo laikų iki XIX amžiaus pabaigos lietuviybės pagrindu taip ir liko valstietiškoji liaudis, kuri, nesuformavusi aristokratiškojo sluoksnio ir neišugdžiusi gausesnės dalies inteligentų (kaip, pavyzdžiui, buvo Lenkijoje), artėjant XX amžiui ėmė konfliktuoti su modernėjančiu pasauliu. Tokia kritinė situacija vėl atgaivino romantizmą. Literatūra tapo viena pagrindinių romantizmo sklaidos

¹⁸ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 466.

¹⁹ *Ten pat*, 184.

terpių. Ir tuo metu literatūros horizonte pasirodė V. Krėvė, rašytojas romantikas, kuriam teko išgyventi dar vieną krikščionybės primestą tvarką.

V. Krėvės pažiūras į išskirtinį kūrybos stilių – dramą – įtakojo ne vien tik modernizmo (kitoniškumo) troškimas. Rašytoją veikė ir kiti veiksniai: spaudos draudimas, slaptas knygų gabenimas, knygnešių persekiojimai, lietuvių kalbos mokyklose uždraudimas bei mokymasis rusų bei lenkų kalbomis. V. Krėvė nuo mažens suvokė, kad pastarieji įvykiai skatina Lietuvos valstiečių regresą, o tuo metu *valdinės švietimo sistemos pareigūnai aimanavo, kad lietuvių valstiečių vaikai į oficialiąją pradinę mokyklą ateina jau būdami raštingi gimtąja kalba.*²⁰ Tai nebuvo paranku, todėl imtasi itin griežtų priemonių lietuvybei žlugdyti.

Tuo tarpu Lietuvos valstiečių luome brendo naujas požiūris į kultūrą, teises ir nepriklausomybę. Tačiau nacionalinė savimonė plito lėtai. Po 1863 metų sukilimo atsirado inteligentų, kurie skatino valstiečius nenuleisti rankų. Pamažu inteligentai ir valstiečiai ėmė veikti išvien.

Įsibėgėjnt nacionaliniam judėjimui, bažnyčia neliko nuošaly. Ir pastarasis klausimas tapo kovos tarp bažnyčios atstovų ir valstiečių bei inteligentų lauku. Istoriniai šaltiniai liudija, kad katalikų dvasininkija buvo ištikima caro valdžiai ir visokiais būdais siekė žlugdyti nacionalinį išsivadavimą.

*Apskritai popiežius smerkė tautų išsivadavimo judėjimą, pasireiškusį revoliucine forma. Viename savo 1866 m. pasisakyme jis pabrėžė: Mes dabar, kaip ir anksčiau, sukilimą ryžtingai smerkiame. Mes raginame ypač dvasininkiją atsisakyti bedieviškų revoliucinių principų, į juos žiūrėti su panieka. Mes reikalaujame iš dvasininkijos pavaldumo valdžiai, ištikimybės ir paklusnumo viskam, kas neprieštarauja dievo įstatymams ir jo šventajai bažnyčiai.*²¹

Kiekvienas jaunuolis, atsidūręs seminarijoje (V. Krėvė nebuvo išimtis), taip pat turėjo *persiauklėti*, t.y. mąstyti, kalbėti, melstis ir skleisti religinį fanatizmą lenkiškai. Buvo persekiojama visa, kas lietuviška. Polonizacija ilgainiui užvaldė ne tik dvasinį luomą, bet ir kultūrą.

Lietuvio valstiečio vaikas negalėjo nejusti žeminančios ir žeidžiančios padėties: jo tėvų kalba, motinos ir senelės dainos bei pasakos čia buvo išmestos kaip niekam nereikalingas balastas. Ir kalbėti, ir galvoti dabar reikėjo lenkiškai. Na, sakykime, lenkų kalba jam dar galėjo atrodyti kaip specifinė bažnyčios

²⁰ Vidmantas Merkys, *Lietuvos valstiečiai ir spauda XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1982, 175.

²¹ Edvardas Vidmantas, *Katalikų bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje [...]*, Vilnius: Mokslas, 1987, 27.

„metakalba“ (kaip lotynų), bet kasdienybėje ji neišvengiamai siejosi su bajorų luomu, o per jį – su socialine ir teisine nelygybe, kuriai jaunuolis buvo gana jautrus.²²

Po spaudos uždraudimo panaikinimo 1904 metais bažnyčios vaidmuo susilpnėjo, tačiau ji vis dar įnirtingai stengėsi slopinti pažangias idėjas. Caro remiama, dvasininkija įnirtingai kūrė krikščioniškas draugijas, plėtė įtaką švietimo bei kultūros srityse ir kiek įmanydama stengėsi slopinti revoliucinį judėjimą ir politinį aktyvumą Lietuvoje.

*<...> kunigas, bažnyčia, Dievas vaikystėje Krėvei atrodė neatskiriami dalykai, kažkas paslaptinga, tauru, nekasdieniška, kaip kiekvienas daiktas, matomas iš toliau pro atitinkamai nuspalvintą stiklą. Stiklas pradėjo skledėti susidūrus su realybe.*²³

Jau seminarijoje V. Krėvė pajuto krikščionybės netobulumą ir jautė didžiulę nuoskaudą tikėjimui, kuris turėtų būti atrama.

*Užtat gal dėl to Krėvė visiškai nesvarsto, kiek krikščionybė pažangesnė ir perspektyvesnė už pagonybę, jį domina tik vienas aspektas – moralinis: kodėl krikščionybė skleidžiama ne tais principais, kuriais vadovavosi Kristus, ne įtikinėjimu ir asmeniniu pavyzdžiu, o kalaviju ir apgaule.*²⁴

Galima daryti išvadą, jog *Šarūnui* ir *Skirgailai* sukurti įtakos turėjo sukilimas prieš krikščionybę, kaip dogmą, kuri vadovavosi vien tik nuomonės primetimu. Pastaroji situacija buvo paties rašytojo išgyventa, tad reikėjo neutralios terpės, kuri būtų mažai tyrinėta ir tinkama kritikai išlieti. *Viduramžiai* idealiai atitiko poreikius ir ne todėl, kad daugeliui to meto atstovai asocijavosi su kultūros stokojančiais žmonėmis. Priešingai, tai buvo dėmesio nukreipimas į erdvę, kurioje gimė vieningos Lietuvos kūrėjai, jautę permainų būtinybę.

Viduramžiai – tai naktis, tebūnie. / Bet naktis pilna žvaigždžių. – rašė vokiečių poetas Lesingas. Šioje vietoje įdomumo dėlei galėtume palyginti V. Krėvės kūrybą su Maironio eilėmis:

*Aš norėčiau prikelti nors vieną senelį
Iš kapų milžinų
Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį
Iš senųjų laikų!*²⁵

²² Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 129.

²³ *Ten pat*, 128.

²⁴ *Ten pat*, 143.

Jie abu pagrindiniais herojais pasirenka vyrus. Tik Maironio lyrinis subjektas prabyla ilgesiu praeičiai, žinodamas, kad likimo pakeisti neįmanoma, o V. Krėvės – priešingai, įvairiausiais būdais stengiasi pasipriešinti nusistovėjusiai tvarkai ir kuria savąją, taip atspindėdami ir paties rašytojo charakterį:

*Tu nieko nesupranti. Aš ne duobę kasu, bet ruošiu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu, apie kurią tu ir įsivaizduoti nedrįsti, ramybės skelbėjau!*²⁶ – sako Šarūnas.

V. Krėvės dramose *Šarūnas* ir *Skirgaila* aiškiai išreikšta gyvenimo kelyje susikaupusi nuoskauda tikėjimo atžvilgiu. Ir visiškai nesvarbu, koku individo gyvavimo momentu ta nuoskauda susikaupia. Svarbiausia, kad ji *padedą gimti iš naujo*. Naujas požiūris kiekvieną kartą pakvimpa revoliucija: žmogaus, visuomenės, kultūros, valstybės. V. Krėvė siekė revoliucijos, ir ne tik literatūroje. Jis troško parodyti neharmoningą žmogų, tačiau moraliai įsipareigojusį, kuris remdamasis amžinosiomis (moralinėmis) vertybėmis vis dėlto sugeba sukurti vieningą tautą.

²⁵ Maironis, *Pavasario balsai*, Aš norėčiau prikelti, <http://www.maironis.lt>.

²⁶ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 327 – 328.

1.3. VERTYBIŲ PASAULIS

Kai kalbame apie dorovinę vertybę,
mums rūpi ne poelgiai,
kuriuos matome,
o vidiniai jų principai,
kurių nematome.

I. Kantas

Šio darbo skyriaus tikslas: apžvelgti vertybių rūšis, apibrėžti moralinės vertybės, kaip visų vertybių pagrindo, sampratą, atskleisti vertybių tarpusavio sąveiką ir įtaką paties V. Krėvės gyvenimui bei jo sukurtų dramų personažams *Šarūnui* ir *Skirgailai*.

Svarbu pabrėžti, kad vertybės yra sukurtos bendruomeniškai ir tarnauja individų tobulinimui(si). Jos keičiasi priklausomai nuo politinių ir gyvenimiškų situacijų, tačiau dauguma vertybių vis tik išlieka. Tokiu pagrindu jas galime skirstyti į amžinąsias ir laikinąsias vertybes. Laikinosios vertybės šiam darbui nėra aktualios, todėl jų neaptarsime.

Amžinosios vertybės yra paremtos moraliniu pagrindu, paprastai tariant *privalėjimu*: *Jeigu aš jaučiu moralinę vertybę, tai kartu jaučiu, kad ji privalo būti įgyvendinta.*²⁷

SKIRGAILA. *Mes turime tėvynę gelbėti ir tautą.*²⁸

ŠARŪNAS. <...> *Aš ne duobę kasu, bet ruošiu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu <...>.*²⁹

Moralinės vertybės *neegzistuoja savaiminiame „vertybių rojuje“, o yra susietos su asmeniu kaip aktų centru, susietos kaip tam asmeniui esmiškai būtinas „emocinis a priori“.*³⁰

Vertybės glaudžiai susijusios su įsitikinimais, moralinėmis nuostatomis, tradicijomis. Taigi jas galime traktuoti kaip idėjas, kurios iškyla žmogaus sąmonėje ir tampa idealais, kuriais žmogus vadovaujasi gyvendamas ir kurdamas ateitį. Bet ne visi susimąstome apie vertybes, nesvarstome – kaip aš elgiuosi, kodėl taip elgiuosi, kokia mano paskirtis žemėje? Atsakymą į šiuos klausimus pateikia Vytautas Kubilius:

Šiai misijai – svarstyti žmogaus būties klausimus – vis plačiau angažuojasi literatūra. Neretai tik egzistencinis nerimas, rūpestis, susikaupimas <...> ir beišskiria jos balsą iš pramoginio meno industrijos.

²⁷ Arno Anzenbacher, *Etikos įvadas*, Vilnius: Aidai, 2001, 213.

²⁸ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 468.

²⁹ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 313.

³⁰ Peter Kunzmann, *Filosofijos atlasas*, Vilnius: Alma littera, 2000, 199.

<...> žodžio menas vis aiškiau suvokia, kad žmogus negali prasmingai gyventi be jo būtį nušviečiančių vertybių, kad tik tų vertybių pažinimas ir išgyvenimas sudaro dvasingumo klodą, kuris sukuria asmenybės individualumą ir nutiesia vidinę jungtį susiskaldžiusiam pasauliui.³¹

Rašytoją čia galima traktuoti kaip vertybių puoselėtoją ir kūrėją. V. Krėvė pirmenybę teikė romantinėms vertybėms, kurios atskleidžia žmogaus esmę. Viena tokių vertybių yra garbė, kurią galime traktuoti ne tik kaip žmogaus, bet kartu ir kaip tautos.

*SKIRGAILA (tvirtai). Aš myliu Lietuvą ir skaldyti ją dalimis niekam neleisiu, nei tau, nei broliui Jogailai, nei Kęstučio sūnui! Jeigu žinotau, kad jie geriau sugebės jos garbę išlaikyti, aš užleistau jiems savo vietą. <...> Bet kol aš to nežinau, aš niekam neužleisiu čia nei vienos pėdos. Aš gero noriu tiems, kurie čia gyvena, ir siekiu jo, kaip moku.*³²

Tuo metu, kai Vincas Krėvė atėjo į lietuvių literatūrą, ji dar tik žengė tvirtesnius savo žingsnius. Neilgai trukus, rašytojas tapo žinomu. Šį įvykį paspartino į viduramžius nukreiptas V. Krėvės žvilgsnis – noras pagerbti gimtąjį kraštą.

Bet *Šarūnas* ir *Skirgaila* atsirado ne tik dėl noro pagarbinti didingą praeitį, o ir dėl literatūrinių paskatų, nes, kaip minėjau, lietuvių literatūra dar tik žengė į tikrąją literatūrą ir bandė pasivyti Europą. V. Krėvei tai buvo puiki proga išreikšti romantiškas nuotaikas, tuo pačiu atrasti save kaip kūrėją. Pirmiausia reikėjo pasirinkti žanrą kaip minčių sklaidos ir dvasinės struktūros formą. Tam geriausiai tiko drama.

*Krėvė buvo iš tų žmonių, kurių niekada nepatenkina viena pozicija ir viena nuomonė, iš tų amžinai maištaujančių, abejojančių, svyruojančių. Abejojančių ne todėl, kad neturi savo požiūrio, o todėl, kad turi daugybę požiūrių, supranta, kaip gyvenime viskas sudėtinga ir painu, kad kiekvienam argumentui galima surasti kontrargumentų.*³³

Patriotizmas – antroji svarbi vertybė, kuria paremti tiek V. Krėvės, tiek Šarūno ir Skirgailos gyvenimai. Užaugęs istorinėse Dzūkijos vietose ir mylėdamas gimtąjį kraštą, didžiudamasis Lietuvos praeitimi, jis negalėjo rasti puikesnės erdvės kuriamų dramų veiksmui. LDK kunigaikščiai – asmenybės, iškeliančios savuosius ego, trokštantys garbės ir laisvės, tačiau to siekiantys jausdami įsipareigojimą tautai. Jie paaukoja savo asmeninę laimę, pamina senąsias vertybes, tačiau tai daro

³¹ Vytautas Kubilius, *Problemos ir situacijos*, Vilnius: Vaga, 1990, 28 – 29.

³² Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 495.

³³ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 53.

vardan tėvynės gerovės. Jų tikslas – vieninga ir laisva Lietuva. Abu kunigaikščiai gina savo šalį kaip išmanydami:

*Šarūnas prievarta ir kalaviju vienydamas lietuvius <...> tarnauja istorinei pažangai – deda pamatus būsimai valstybei, tačiau kartu užsidega neapykanta visiems žmonėms, laimingesniems už jį arba nepaklūstantiems jam.*³⁴

*ŠARŪNAS. <...> Aš ne duobę kasu, bet ruošiu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu, apie kurią tu ir įsivaizduoti nedrįsti, ramybės skelbėjau!*³⁵

*SKIRGAILA. Mes turime tėvynę gelbėti ir tautą <...>.*³⁶

*SKIRGAILA. <...> Tavo širdis nenuvokia mūsų jausmų <...> Bet ateis laikai, kurių tu dar nenujauti, ir supras mus vaidilos, net ir tokie kaip tu. Jie sudės dainą apie mus ir mūsų darbus.*³⁷

Pačiam V. Krėvei Lietuvos likimas buvo ne mažiau svarbus. V. Krėvė po 1920–ųjų grįžimo gimtinėn, žengė pirmuosius politiko žingsnius – daugeliui žinomas rašytojo indėlis organizuojant Klaipėdos sukilimą. Gilinantis į jo politinius reikalus, kai kurie faktai šokiruoja. Organizuodamas Klaipėdos sukilimą, V. Krėvė suartėjo su slaptomis Vokietijos tarnybomis, su vokiečių kariuomenės generolu Hansu von Seccktu, vykdė slaptas derybas dėl ginklų gavimo ir pargabenimo Lietuvon.

*Po Klaipėdos sukilimo pergalės 1923 m. sausio 15 d., kuri organizavo Šaulių sąjungą ir jos pirmininkas V. Krėvė, akivaizdu, kad rašytojas su A. Smetona ir A. Valdemaru savo veiklą nukreipė į pagrindinį tikslą – Vilniaus krašto išvadavimą iš imperinės Lenkijos okupacijos, todėl pradėjo orientuotis į SSRS ir Vokietiją kaip natūralias Lietuvos sąjungininkes, galinčias padėti Lietuvai Vilniaus klausimu. Galima teigti, jog V. Krėvė po Klaipėdos sukilimo triumfo, siekė panašaus veiksmo – išlaisvinti užgrobtą Vilniaus, Gardino ir Lydos kraštą, o tai yra strategiškai mąstančio politiko veiksmai, besirūpinančio Lietuvos, stiprios valstybės, ateitimi.*³⁸

Sekant moralinių, o kartu ir romantinių, vertybių (garbės, patriotizmo) raišką, galima atrasti panašumų ne tik tarp personažų ir autoriaus, bet ir tarp senosios ir naujosios Lietuvos. Tai tik

³⁴ Andrius Baltuonė, *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 18.

³⁵ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 313.

³⁶ *Ten pat*, 468.

³⁷ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 467.

³⁸ Vladas Turčinavičius, *Krėvė, politikai ir milžinų dvasia*, <http://www.muziejai.lt>.

patvirtina anksčiau išsakytą mintį, kad amžinosios vertybės išlieka nepakitusios. Taip yra todėl, kad moralinės vertybės –

<...> aukščiausios ir svarbiausios vertybės, taip pat ir galutiniai dorovės pamatai, pagrindai, priežastys, versmės ir dorovinio autoriteto šaltiniai bei principai. Žmogaus protas negali ir nesugeba šių vertybių peržengti ir ieškoti dar gilesnių ir esmingesnių dalykų.³⁹

Vertybių formavimuisi įtakos turi individualūs išgyvenimai, prasidedantys pirmajame individo gyvenimo tarpsnyje.

Vaikystėje besiformuojančios asmenybės psichiką didžiąja dalimi veikia tėvų ir kitų šeimos narių įtaka, jų reiškiami jausmai. Jeigu vaikas yra tikrai mylimas, suaugusių santykis su juo yra nuolat palankus, formuojasi ta emocinė nuostata, kurią psichologai vadina pirminiu pasitikėjimu arba nesąmoningu įsitikinimu, kad pasaulis yra geras.⁴⁰

Dramoje Šarūnas keletą kartų akcentuojama priešinga situacija – atšiaurus ir žiaurus valdovo elgesys. Veikėjas užaugo vienišas, atstumtas ne tik artimųjų, bet ir svetimų. Priežastis – išvaizda: Šarūnas buvo kuprotas ir negražus. Tą išduoda ištrauka iš pokalbio su motina:

VILTĖ. Dar neragavai, koks saldus gyvenimas tam, kurio visi nekenčia.

ŠARŪNAS (pasikėlęs, šiurkščiai). Aš tą buitį nuo mažųjų dienų valgau, o sakai – neragavau.

VILTĖ. Kalbėk sveikas! Kas tave vargino? Priešai? Priešų kiekvienam žmogui dievai davė: ir jie patys jų turi. O daugiau kas tavęs nekenė? Žinoma, jei tokiu būdu elgsiesi toliau, kaip dabar elgiesi, ims nekęsti tavęs visi žmonės.

ŠARŪNAS. Visi ir visada mane, motule, mylėjo! Mylėjo tėvas, neprisileisdamas prie akių, pavedęs man senutę pilį, kur gyvendavo tik pelėdos, žalčiai ir pelės, kur vėjas, landžiodamas per plyšius, staugdavo kaip vilkai giriose rudens metu. Mylėjo mane brolis, kai panorą atimti iš manęs ir tokį laužą, man jį aptaisius ir sutvarkius; mylėjo, kai mirdamas pavedė visą tėviškę Perliui... Ir Perlis mylėjo... E! Ką čia bekalbėsiu! Pati geriau žinai.

VILTĖ (pravirkusi). Vaikeli, vaikeli, neder tau tokios kalbos apie tėvą ir broį. O tu pats kaip elgeisi su jais, ar užmiršai ir nebeatsimeni?

<...>

ŠARŪNAS. Motinėle, nenorėjau stovėti žemiau šunies: ir taip dievai mane nuskriaudė, pažemino. Negi turėjau leisti, kad ir žmonės dar mane žemintų? Jei kitaip būčiau besielgęs, tai gal būtų mane šunys kur

³⁹ Gediminas Mikelaitytis, *Lietuvos filosofinė mintis*, Vilnius: Aidai, 1996, 338.

⁴⁰ Bronius Kuzmickas, *Laimė, asmenybė, vertybės*. Vilnius: LTU leidybos centras, 2001, 62.

*gurboje suėdę. Vienas tik Gelovinis neatstūmė manęs – ačiū jam! Jei ne jis, mane mažą būtų utėlės užėdusios, nors aš kunigo sūnus buvau.*⁴¹

Vaikystėje suformuotos vertybės išlieka visą gyvenimą, todėl svarbu, kad jos būtų teisingos, teigiamos. Vienos senos skandinavų knygos herojus sakė: *kas iš jaunumės neturi rūščios širdies, tas jos neturės niekad.*⁴² Būtent taip galima pasakyti apie V. Krėvę:

*<...> Krėvės vaikystė prabėgo ne tiek stumiant varganą buitį, kiek viską stebint pro jautraus svajotojo stiklą. <...> Vincas, mokytojo giriamas, jautėsi už visus pranašesnis, o mokydamasis Merkinėje, iš kurios ne kasdien sugrįždavo, negalėjo nesijausti sodžiuje svečiu. <...> Šiurkšti kasdienybė prie jo tartum savaime mažiau prisiliesdavo. Senelės ir motinos dėmesys, pradedant elementoriaus mokymu prie ratelio, baigiant dainom ir pasakom, pas tėvą atvykstantys kunigai ir miestelio ponai, beveik kasmet nauji samdiniai kūrė mielą ir kiek egzotišką mikroklimatą. Pasibjaurėti juo jau tiesiog nebuvo progų. Niekas vaiko neskriaudė, o kitų vargai ir išgyvenimai jam dar mažai rūpėjo.*⁴³

Globojamas namiškių, V. Krėvė matė vien tik šviesiąją pasaulio pusę. Pašalintas iš seminarijos, jis tapo atsakingas už save ir savo veiksmus. Tuo metu rašytojo gyvenime buvo daug nemalonių įvykių, turėjusių įtakos ne tik charakterio formavimuisi, bet ir kūrybai.

Dramos, kaip minčių sklaidos formos pasirinkimas, kalba apie rašytojo santykį su pasauliu, kur dominuoja žmogaus prasmės žemėje ieškojimas ir amžinųjų – moralinių, romantinių – vertybių saugojimas. Drama, kaip ypatingas veikalas, reikalauja ir ypatingo herojaus, kuris kalbėtų aiškiai, būtų kupinas maksimalios energijos. V. Krėvė pasirinko *prometėjiško* stiliaus figūrą, besivadovaujančią revoliucinėmis – romantinėmis – vertybėmis (maištas, tikėjimas, laisvė).

*Prometėjiškos figūros santykis su vertybėmis – apologetiškas: tai šventas žinojimas, atėjęs iš istorijos gelmių, pranokstas individualią būtį savo globaliniais mastabais <...>. Tai revoliucijos suformuotos vertybės – jas tereikia perimti kaip vienintelę tiesą ir paskelbti kitiems kaip išganingą apreiškimą.*⁴⁴

Svarbu pabrėžti, kad revoliucijos (reformacijos) suformuota prometėjiška rašytojo figūra, esanti pačiame istorijos lūžių verpete, sukuria ne mažiau prometėjišką dramos herojų, kuris drąsiai žengia į priekį, tikėdamasis suvienyti savo kraštą. Kaip sakė savo knygoje *Problemos ir situacijos*

⁴¹ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 184 – 185.

⁴² Frydrichas Nyčė, Kas kilnu? <http://www.straipsniai.lt>.

⁴³ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 58 – 59.

⁴⁴ Vytautas Kubilius, *Problemos ir situacijos*, Vilnius: Vaga, 1990, 33.

Vytautas Kubilius, toks herojus *tikisi savo „kraujuojančiu“ balsu išreikalauti alkanam duonos, o bombų išraustai žemei – taikos.*⁴⁵

Vertybių formavimasis ir vystymasis nepriklauso nuo žmogaus. Tai unikalus istorinis procesas, kurį kiekvienas turime suprasti ir išgyventi. V. Krėvė, gyvendamas istorinių lūžių laikotarpiu, sugebėjo ne tik pajusti amžinųjų (moralinių, romantinių) vertybių svarbą, bet ir išnaudoti jas kūryboje kaip gyvenimo pagrindus, aktualius tiek viduramžiams, tiek XX amžiui.

⁴⁵ *Ten pat*, 33.

2. LŪŽIO ASMENYBĖS

*Aš norėjau atvaizduoti
tų milžinų sielą –
senovinę Lietuvą.*

V. Krėvė

Anot *Jasques Derrida*, pasaulio sampratą galima apibrėžti taip: *nėra nieko, kas neegzistuoja kaip tekstas*. Galima suprasti, kad pasaulis yra vientisas tekstas. Kitaip tariant, vieni ar kiti įvykiai ilgainiui kartojasi, todėl iškyla paralelės tarp praeities ir dabarties. Įsigilinant į kiekvieną detalę ima aiškėti, kad gyvenimas kupinas *destrukcijos*. Tačiau *destrukcija* išimtiniais atvejais susiformuoja į konstrukciją ir veikia ne kaip griauianti, o kaip kurianti. V. Krėvei imponavo būtent kuriančioji destrukcija.

*Kad kūryba Krėvei buvo pirmiausia saviraiškos, o tik paskui komunikacijos priemonė, liudija ne vienas faktas.*⁴⁶ Tai liudija daugybė paliktų raštelių ir neįgyvendintų vizijų bei nuolatinis rašytojo atsivėrimas, paveiktas naujų idėjų, vertybinių lūžių.

Vertybinių lūžių atsiradimą įtakėjo estetinės sąmonės lūžis, įvykęs XIX a.: keitėsi pasaulėžiūra, santykis su pasauliu ir, svarbiausia, su savimi. Kūrėjai išsikėlė nuostatą, kad kūryboje būtina vaizduoti individą, kuris nebūtų susitelkęs į asmenines problemas, o aukotųsi vardan tautos ir tarnautų visuomeninėms idėjoms. Tačiau XX a. pradžios literatūros atstovai savo sąmonėje formavo(si) visai kitokią požiūrį į individą. Jiems svarbiausiu uždaviniu tapo ne visuomenės, o asmenybės interesų iškėlimas.

*Dėmesio perkėlimas nuo minios į asmenybę literatūroje keitė vaizdavimo objektą ir vertybių hierarchiją. Rašytojo žvilgsnis kryo į intymiąją gyvenimo sferą; sąžinės sąskaitos ir vidinis individo prieštaravimas pasidarė kaip privalomas kūrinio požymis.*⁴⁷

Toks požiūris prieštaravo nusistovėjusiai vertybių tvarkai, tačiau buvo originalus. Rašytojams atsivėrė galimybės vaizduoti savaip suprantamus ir interpretuojamus išgyvenimus. Tačiau taip rašyti išdrįso tik labiau išsilavinę ir daugiau pasaulio matę žmonės – jaunoji karta, – nepabūgusi atverti platesnių horizontų.

⁴⁶ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 45.

⁴⁷ Albertas Zalatorius, *Estetinės sąmonės lūžis XX a. pradžioje, Vertybių raiška literatūroje*, Vilnius: VPU leidykla, 2005, 16.

*Žodžiu, prieš jaunosios kartos akis atsivėrė plati pasaulio kultūros panorama <...>. Tikėjimas, kad viską gali išgelbėti, visus patenkinti klasikiniai laisvės, lygybės, brolybės, tiesos, žmoniškumo idealai, pasirodė ne tik senamadiška, naivu, bet ir siaura paties individo interesų požiūriu.*⁴⁸

Vinco Krėvės kūrybos centre – stiprios asmenybės, galinčios ne tik aukotis kitų labui, bet ir mesti iššūkį galingesniems už save, dievai nėra išimtis (Šarūnas ir Skirgaila). Herojai maištauja, blaškosi, kenčia ir todėl neranda sau vietos bei tikrojo gyvenimo kelio. Ir visai nesvarbu, ar jų maištas reikalauja daugelio gyvybių, ar yra impulsyvus ir greit išblėstantis. V. Krėvė pirmasis lietuvių literatūroje pavaizdavo individualią (laisvą, išdidžią, dažnai vienišą ir nesuprastą) asmenybę, suabejojusią visuomeniniais idealais ir susitelkusią į savo problemas. Tokį pasirinkimą lėmė istoriniame procese vis pasikartojantys asmenybės pokyčiai. Šie pokyčiai atsiranda nenuspėjamai ir gali būti traktuojami kaip būdingi kriziniams laikotarpiams, *kai socialinė sistema bei jos kultūros karkasas greitai keičiasi ir kelia psichologinę baimę*.⁴⁹ Vykstant tokiems procesams susiformuoja ir taip vadinamos lūžio (krizės) asmenybės.

*Tai, kas, atrodo, yra krizės asmenybės aprašymas, pateikė savo studijoje apie vėlyvųjų viduramžių sąmonę Huizinga: „To laikmečio žmonės visada svyruoja tarp pragaro baimės ir naiviausio džiaugsmo, tarp žiaurumo ir švelnumo, tarp griežto asketizmo ir beprotiško prisirišimo prie šio pasaulio malonumų, tarp neapykantos ir atlaidumo – visais atvejais jie pasiekia kraštutinumus“.*⁵⁰

Viduramžių valdovai nėra išimtis: Skirgaila blaškosi tarp pagonybės ir krikščionybės. Jį neišvengiamai ištinka *dvasinis lūžis*, pasireiškiantis abejonėmis ir iš jų kilančia kančia. Šarūnas, pamindamas senuosius papročius, savo tautą vedą į valstybingumą, savotišką *Pažadėtąją žemę* ir tuo pačiu išgyvena *vertybinį lūžį*.

Kurdamas *Šarūną* V. Krėvė nemėgino idealizuoti šio herojaus, siekė išryškinti aštrius vidinio pasaulio prieštaravimus ir iš to kylantį tragizmą. Tai lemia atstumianti išvaizda (*biografinė paralelė su Krėve – R.P.*) ir psichologiniai padariniai: nuo gimimo skaudžiai išgyvenantis neapykantą moteriai (nužudo žmoną ir motiną), vienišas, besiblaškantis ir nirštantis ant viso pasaulio. Šie negatyvūs bruožai neatskiriami nuo stiprios valios, drąsos ir garbės troškimo, pasitarnauja svarbiausiam tikslui – krašto vienijimui, pasenusių pažiūrų naikinimui, nusistovėjusių gyvenimo normų griovimui.

⁴⁸ Albertas Zalatorius, Estetinės sąmonės lūžis XX a. pradžioje, *Vertybių raiška literatūroje*, Vilnius: VPU leidykla, 2005, 18.

⁴⁹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 11.

⁵⁰ *Ten pat*, 11 – 12.

ŠARŪNAS (*vėl imdamas žingsniuoti*). Tu manai, kad aš, atsisakęs nuo savo sumanymų, pusiaukelėj sustosiu ir išgyvensiu likusį amžių pas krosnį tarp moterų? Aš nūnai pavargęs esu, todėl kalbu taip, bet ryt atsilsėjęs kitaip kalbėsiu. Ei vaidila, aš nežinojau, kam pasauly gyvenu, o dabar žinau. Tegul sau keršto šaukia visi, aš nebijau: ar žūsiu, ar valdysiu visą pasaulį, kaip kad Vaidivutis jį valdė! Tekeikia priešas mane dabar, bet žavėsis visi vėliau mano žygiais, kaip žavisi Vaidivučio gadyne.

BALGŪNAS. Vaidivutis tėvynę gynė nuo priešų, o tu duobę kasi. Tu nekaltai kankini savuosius.

ŠARŪNAS (*vėl ties juo susilaikęs*). Tu nieko nesupranti. Aš ne duobę kasu, bet ruošu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu, apie kurią tu ir įsivaizduoti nedrįsti, ramybės skelbėjau!⁵¹

Šarūnas konfliktuoja su senąja karta, bet jos įtakai nepasiduoda ir nuolat kartoja:

– Aš vergas nebuvau ir nebūsiu, nei žmonių, nei dievų. Kitaip nei Skirgaila, kuris nesistengia sunaikinti nusistovėjusių normų, Šarūnas pasiruošęs atiduoti viską, kad tik pasiektų savo. Pagrindinis herojaus tikslas – Lietuva, tokia pat plati ir didinga kaip Vaidivučio laikais. Šarūnas supranta, kad užsibrėžto tikslo nepasieks, jei nedemonstruos valdžios ir drąsos. Jis valdingas ir kategoriškas, neatlaidus, kerštingas:

*Ar nori, kad aš dovanotau Perliui ir kitiems? Ne, kad ten tiek man kalbėtų vaidilų, kiek medžių girioje, šito nebuvo ir nebebus! Rodė man gaisras kelią namo grįžti, kur pilys mano stovi, – parodysiu ir aš padangėms, kur yra Perlio pilys, gaisu nušviesiu į jas kelią.*⁵²

Iš jo sklindanti prievartos jėga būdinga kritiniams laikotarpiams, kai dominuoja saugumo nebuvimas. Šarūną galima vadinti *revizionistu*, žmogumi, kuris priešinasi savojo laikmečio tikėjimui, vertybėms ir keičia (ar nori pakeisti) pagrindinius ideologijos principus.

ŠARŪNAS. Visiems neįtiksiu – ir nereikia. Aš noriu būti valdovas, bet ne pataikūnas ar palenktas beržas, ant kurio visos ožkos lipinėja. <...> Pasakiau, ir bus, kaip pasakiau. Užteks kalbėti.⁵³

Revizionistui svarbiausia įsipareigojimas procesui, Šarūno atveju – tautos vienijimui. Kaip savo knygoje *Kultūrinė psichologija* sako V. Kavolis,

pirminis etinis įsipareigojimas yra ne vykdyti bet kokią institucinių normų paketą, o gerinti žmogaus gyvenimo kokybę arba kokybes (arba žmogaus siekių išsipildymo galimybes).

<...>

⁵¹ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 327 – 328.

⁵² *Ten pat*, 112.

⁵³ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 126.

*Etinį elgesį valdo ne „objektyvus“ istorijos tikslo ar tobulybės idealo žinojimas, bet aiškių egzistuojančios tikrovės netobulumų suvokimas. Jaučiama ne pareiga realizuoti idealų reikalavimą, o įsipareigojama netobulumui ir neužbaigtumui, kuriam reikia mūsų, kad sustiprintų savo egzistavimo būdą tokį, koks jis yra.*⁵⁴

*Vedamas jaunatviškų maksimalistinių svajonių Šarūnas suvokia, kad žmogaus gyvenimas turi būti individualus ir nepakartojamas.*⁵⁵ Jis nenori gyventi taip, kaip visi. Herojus trokšta išsiskirti iš minios, būti tikru valdovu. Visų svarbiausia Šarūnui yra garbė, jo individualios asmenybės išaukštinimas. Valdovas pageidauja, kad vaidilų atliekamos dainos būtų skiriamos tik jam. Kunigaikščiui atrodo, kad tik jis vienas daugiausiai pelnė laurų šaliai. Manydamas, kad už tokį tautos vadovą kaip jis geresnio tikrai nebus ir būti negali, kunigaikštis paskelbia savo gyvenimo credo:

– Viena saulė danguje, vienas tik valdovas turi būti Dainavoje, arba manęs gyvo žemė nelaikys.

Šarūnas tampa *absoliučiu sukilėliu*, tačiau jo pradmuo romantinis. Išryškėja konkretus romantinio pobūdžio pirmavimo troškimas, lydimas narciziškumo bei amžinųjų vertybių numenkinimo, virstantis įtūžiu, priekaištavimu ir net sukilimu prieš aukštesnes jėgas – Dievą, tradicijas, tautos įstatymus ir visuotinę gerovę. Tai įvyksta, herojui sudievinus save, kas labai būdinga romantinio tipo asmenybei. Mitologijos enciklopedija (2) taip aiškina Dievo vardą:

*baltų Dangaus dievas išlaiko nemažą senųjų ir indoeuropietišκών reikšmių – jis gyvena danguje, susijęs su šviečiančiais dangaus kūnais <...>; jis įsivaizduojamas kaip šviesus, spindintis asmuo, lemiantis likimus. <...> Drauge dievas <...> yra nepaprastai galingas, tiesiog pertekęs kuriamosios galios, kuri, beje, kartais gali būti panaudojama ir perkuriant esinius.*⁵⁶

Ši frazė tik pabrėžia Šarūno, kaip revizionisto – romantiko, esatį. Būdamas ūmaus charakterio, prievarta ir kalaviju vienydamas lietuvius, jis tarnauja istorinei pažangai – deda pamatus būsimai valstybei, tačiau kartu užsidega neapykanta visiems žmonėms, laimingesniems už jį arba nepaklūstantiems jam.⁵⁷

⁵⁴ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 112 – 113.

⁵⁵ Andrius Baltuonė, *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 17.

⁵⁶ Gintaras Beresnevičius, Nijolė Laurinkienė, *Mitologijos enciklopedija* (2), Vilnius: Vaga, 1999, 277.

⁵⁷ Andrius Baltuonė, *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 18.

Atlikdamas pareigą tėvynei, kurdamas pilnutinę laimę, veikėjas ima rodyti maištingą charakterį, tiki savo visagalybe:

– <...> Vargše, pasakyk savo valdovui, kad Šarūnas, kol turi kalaviją rankoje, niekam nesiskundė ir nesiskųs. Jis patsai savo priešams teisėjas, patsai sau valdovas ir kitų valdovų nežino... Ei, nekelkite meškos iš laužo! (Sukandęs dantis, prieinaį patį Balgūną, tas atgal traukiasi į ugniavietę, o Šarūnas, paskui jį eidamas) Pasakyk tai savo beprotėliui, utėliniam valdovui, tebijo manęs, nes... Šunų gurbon jį pasodinsiu, pančiais supančiosiu... Vienas jau sėdi pas mane... Neveskite manęs į piktybę, neerzinkit... Aš jam nedovanosiu jo kalbų...⁵⁸

Pagrindinis veikalo herojus yra tarsi gaivališka pačios gamtos jėga, kurią gyvenimo aplinkybės paverčia maištinga laiko dvasios apraiška. Šarūno charakteryje teigiami ir neigiami bruožai neatskiriamai susipynę. Jo niūrūs ir žiaurūs prigimtios pradais netgi dominuoja. Atstumianti išvaizda, nesėkminga meilė komplikuoja jo vienišumą, blaškymąsi, įniršį prieš visą pasaulį. Tačiau ši maištinga jėga, susijusi su nepaprastu valingumu, drąsa ir garbės troškimu, pasitarnauja pozityviam tikslui – kraštui vienyti, griaua pasenusias pažiūras, ardo konservatyvias gyvenimo formas.⁵⁹

Ryškiai pasireiškiantis Šarūno susvetimėjimo jausmas – būdingas *lūžio* (krizės) asmenybės raiškos akcentas – veikia kaip kultūros ir civilizacijos kūrėjas.

Skirgaila susvetimėjimo atžvilgiu yra visiška Šarūno priešingybė. LDK valdovas gyveno labai įtemptu XIV a. pabaigos laikotarpiu, aktyviai ir tikslingai nuėjo ilgą politiko, Lietuvos valstybės vadovo, kelią. Tuometinis Lietuvos valstybės kelias buvo be galo sunkus ir painus, iškilo grėsmė šalies savarankiškumui. Kunigaikščio gyvenimas buvo per trumpas, kad būtų galima pakeisti šimtmečius tęsiamas tautos ar valstybės gyvenimo linijas, tačiau Skirgaila darė viską, negailėdamas nei savęs, nei savo priešininkų. Jam, kaip ir Šarūnui, didžiausia vertybė buvo Lietuvos valstybė, kurios kūrimui skyrė visas savo jėgas. Pirmiausia jis siekė išsaugoti pavojuje atsidūrusį Lietuvos savarankiškumą, taip pat papročius ir tradicijas – ideologinius gyvenimo pagrindus. Visa tai pasiekti vienu metu buvo neįmanoma, nes istorinės sąlygos nebuvo palankios.

SKIRGAILA. <...> Iš rytų ir vakarų, iš pietų ir šiaurės apsupo šalį mūsų dievų priešai. Vokiečiai ir lenkai kalaviju ir ugnimi naikina kraštą, o kitos tautos teikia jiems pagalbos. Mes neišgalėsime atsilaikyti visam pasauliui. <...>⁶⁰

⁵⁸ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 300.

⁵⁹ Jonas Lankutis, *Lietuvių dramaturgijos tyrinėjimai*, Vilnius: Vaga, 1988, 154.

⁶⁰ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 467.

Ši kunigaikštį galėtume apibūdinti kaip *lūžio* asmenybę, kuriai nesvetima kančia. Skirgailos krizė yra daugiau dvasinė, neišreiškiama žodžiais. Ji žlugdo kunigaikštį kaip asmenybę, nes bet koks vidinis neramumas pakeičia mąstyseną bei elgseną.

<...> daug stipriau jaučiami vidiniai sąmonės netolygumai, nes susilpnėja konvencionalios formos, anksčiau lėmusios stabilią išorę. Bet kuriuo atveju tokį asmenybės tipą suvokiame, ir ji pati save suvokia, kaip nepastovią, netolygią ir nenusipėjamą, kaip „švelnumo ir žiaurumo mišinį“.⁶¹

SKIRGAILA (eidamas į kunigaikštienę ištiestom rankom). Aš matau: tu linksma. Džiaugsmas spindi iš tavo veido, ir tu veltui stengiesi jį paslėpti. <...> Tu jau lioveisi ant manęs pykus? <...>

ONA DUONUTĖ (išdidžiai). Aš tavo valioj esu, ir gali kalbėti, kaip tau patinka, nepaisydamas, ar mane užgauni. Bet žinok, jei dievo būtų lemta man pačiai iš jūsų dviejų pasirinkti, aš jį, ne tave pasirinktau.

SKIRGAILA (ilgai žiūri į ją, parėmęs ranka pasmakrę). Tu jau pasirinkai, ir man tai į akis sakai. Pasigailėsi. <...> (tiesiai atsisdėjęs). Gerai. Jei tau jisai tiek patinka, padedu padovanoti jo galvą. <...> O dabar tu užmiršk, ką aš tau buvau sakęs, ir neatsimink. Aš atėjau čion su gera širdimi, norėjau tavo draugas būti. Bet dabar užmiršk tai... Aš būsiu tau valdovas ir viešpats, ir tu greit pajusi tai.

ONA DUONUTĖ. Dievas gailestingas.

SKIRGAILA. Ir lauk iš jo pasigailėjimo. Iš manęs jo nesulauksi nei tu, nei kiti.⁶²

Tokios būsenos būdingos sociokultūrinių krizių periodams, kai socialinė sistema bei jos kultūros karkasas greitai keičiasi ir kelia psichologinę baimę.⁶³

Ech, Starde, Starde! Tik dėl tave aš tikėjau žmonėmis ir kai kuriuos dar gerbiau... Na, visa pasmaugei tu mano sieloje dabar... Tu niekšas buvai, kaip ir visi kiti, ar gal aš vienas klystu...⁶⁴

<...>

Ir jo mirtis tebūna perspėjimas, ko galite patys sulaukti <...> Aš kiekvieną darbą iki galo nudirbu, ir kerštą irgi.⁶⁵

Skirgaila turi nepasotinamą destrukcijos poreikį bei stiprų didybės jausmą. Jis nėra nuoseklus ir nuolat svyruoja tarp religijos ir moralės principų. Dramos herojus dažnai linksta į kraštutinumus, į viską reaguoja impulsyviai, ima abejoti savimi bei kitais. Tokiu būdu išseikvoja

⁶¹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 12.

⁶² Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 545 – 548.

⁶³ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 11.

⁶⁴ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 73.

⁶⁵ *Ten pat*, 108.

savo energiją ir krypsta destrukcijos link. Jis nevengia peržengti ribų, išsižada prigimties (pagonybės). Bet, kaip sako R. Pabarčienė:

*Skirgaila priima krikščionybę protu, viduje nuo jos atsiribodamas, žiūrėdamas į ją kaip į oficialią valstybinę religiją, kaip į ideologiją, kurią galbūt galima suderinti su senąja gyvenimo sankloda. Be to, skirtingai nuo Stardo, pagonybės jis nelaiko tautiškumo esme, o tik viena jo atmainų, todėl vardan visumos aukoja dalį, o rūpestį dievais pasiruošęs palikti kriviams.*⁶⁶

*Nauja religija priverčia keisti pažiūras, taikytis prie esamų aplinkybių, net ir daug kuo nusiviliant, prarandant pasitikėjimą. Skirgailai lemta skausmingu būdu jungti dvi epochas – pagonybę ir krikščionybę, ginti krašto šlovę ir matyti prasidėjusį jo žlugimą.*⁶⁷ Tik kunigaikštis nežino, ar geru keliu eina:

*<...> trokšdamas gėrio, neapkęsdamas niekšybės, mylėdamas savo kraštą, yra bejėgis įgyvendinti savo tikruosius troškimus. Atsidūręs istorijos kryžkelėje, jis daužosi tarsi sužeistas liūtas.*⁶⁸

Skirgailos nestabilumas, būdingas lūžio asmenybei, pažadina *Prometėją*. Ardymas ir griovimas atlieka ne griauinantį, o priešingai, kuriantį darbą, kreipdamas laisvo žmogaus kelią į savąją tiesą. Ir visa tai prasideda revoliucionieriaus žodžiais:

– Lietuvoje visa galiu tik aš.

*Revoliucionieriai labiau mėgsta savo įvaizdį sutapatinti su Prometėju, o ne su Šėtonu, tačiau prometėjiškas elgesio būdas neretai tampa šėtonišku. <...> šėtonas atsietas nuo visų socialinių ypatybių, išskyrus klusnumo ryšį, prieš kurį jis pagaliau sukykla, yra pasiryžęs tapti elito alternatyva, diktuoti savo valią, nori, kad būtų šlovinama jo didybė.*⁶⁹

Kunigaikštis neigia kitų nuomonę ir tuo prilygsta romantinio tipo herojui, dvasiškai nepriklausomam nuo jam priešiškos visuomenės. Skirgaila nuolatos pabrėžia savo begalinę valdžią ir jėgą:

⁶⁶ Reda Pabarčienė, *Šekspyro trauka*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002, 26.

⁶⁷ Juozas Laurušas, *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1983, 96.

⁶⁸ *Ten pat*, 97.

⁶⁹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 130.

– *Apie svarbius reikalus kalbėsime, kai aš panorėsiu, bet ne tu,*⁷⁰ – sako jis Henrikui Mazoviečiui.

Dėl šių priežasčių Skirgailą galima išskirti kaip ypatingai aštraus proto, valingą bei ryžtingą dramos herojų, kuris blaiviai vertina istorijos procesus, jaučia permainų būtinybę ir ieško Lietuvai tinkamiausio kelio. Kunigaikštis yra priverstas kovoti dėl tautos išlikimo ne tik su išorės priešais, kurie prisidengdami krikščionybę kėsina į Lietuvos žemes ir politinę galią, bet ir su savo aplinka – tradiciniu mąstymu, sena papročių ir tikėjimo sistema, kurią gina konservatyvūs kriviai, vaidilos, bajorai. Būdamas ryžtingo charakterio, jis siekia išsaugoti tautos egzistenciją.

*SKIRGAILA (tvirtai). Kas man darbo, kad jau esi kam žadėjusi! Aš myliu Lietuvą ir skaldyti ją dalimis niekam neleisiu, nei tau, nei broliui Jogailai, nei Kęstučio sūnui! Jeigu žinotau, kad jie geriau sugebės jos garbę išlaikyti, aš užleistau jiems savo vietą. (Nuleidęs galvą, iš paniūrų pažvelgęs į kunigaikštę) Bet kol aš to nežinau, aš niekam neužleisiu čia nei vienos pėdos. Aš gero noriu tiems, kurie čia gyvena, ir siekiu jo, kaip moku.*⁷¹

Istorija ypatinga tuo, kad joje atsiveria akimirkos, kurios žymi ne tik kažko pabaigą, bet ir naują pradžią. Tos akimirkos dažniausiai yra revoliuciniai momentai, išugdę komplikotas asmenybes, ieškančias vienintelio teisingo kelio. V. Krėvės dramų herojai Šarūnas ir Skirgaila tik savo protu matuoja aplinkinį pasaulį, patys išsikelia gyvenimo prasmės klausimus ir individualiais darbais į juos atsako. Būdami suvaržyti ir priklausomi jie meta iššūkį per amžius nusistovėjusioms moralinėms normoms, už tai yra smerkiami, tačiau būtent šie herojai, anksčiausiai suvokę permainų būtinybę, sąmoningai įsijungę į istorijos procesą, tampa progresyviais žmonėmis. Išgyvendami galybę nuoskaudų ir nesutalpindami savyje jausmų, jie tampa *lūžio* asmenybėmis.

Lūžio asmenybės siekia išspręsti istorijoje susiklosčiusias socialines situacijas taip, kad tautos nebevargintų *grėšiančios katastrofos pojūtis*. LDK kunigaikščiai yra įrodymas, kad *lūžio* situacija sukuria autoritetus, siekiančius teigiamų tikslų, kai vadovaujamosi tik tam veikėjui būdingomis emocijomis ir moralinėmis vertybėmis. Šarūnui ir Skirgailai svarbiausios vertybės (be jau aptartų garbės ir patriotizmo) yra: maištas, be kurio jie negali kurti, tikėjimas, bei laisvė, kuri suvokiama tiek kaip kūrybos, tiek kaip viso gyvenimo pamatas.

⁷⁰ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 50.

⁷¹ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 495.

3. VERTYBIŲ SKLAIDA ŠARŪNE IR SKIRGAILOJE

3.1. TIKĖJIMO PROBLEMA

Tikėjimas – viena svarbiausių žmogaus vertybių. Lietuviai nuo seno tikėjo pagoniškaisiais dievais, degino jiems aukurus, kuriuos nuolat kurstydamo vaidilutės, aukodavo aukas, kuriomis rūpinosi vaidilos ir kriviai, bet atėjo laikas permainoms.

Kunigaikštis Skirgaila atsiduria istorijos proceso kryžkelėje, pačioje nepalankiausioje situacijoje, kuomet vyksta nuožmi kova tarp pagonybės ir krikščionybės. Krikščionybę, kaip tikėjimą, jis vertina kritiškai, tačiau taip pat suvokia, kad permainos yra būtinos.

– *Kas nenorėtų grąžinti garbingų senovės laikų!... Bet jų sugrąžinti neišgali dievai, ir mes nebepajėgsime.*⁷²

Skirgaila tiki tik savimi, savo valdžia. Pabrėždamas asmeninę galią jis sako:

– *Lietuvoje visa galiu tik aš.*

Jam nė motais, kad dėl dviejų religijų susikirtimo išgyvena visa lietuvių tauta. Daugiausiai visgi kenčia pats valdovas, net ir nenorėdamas to atvirai pripažinti; jį slegia tikėjimo pasirinkimo dilema, kas geriau – pagonybė ar krikščionybė? Lemtingą sprendimą turi priimti LDK kunigaikštis, jis tai ir padaro. Tolerantiškai žiūrėdamas į krikščionybę, priima ją tikėdamasis, jog padės apsaugoti tėvynę nuo priešų. Įvyksta priešingas veiksmas lauktajam – naikinama viskas, kas susiję su senosiomis tradicijomis. Kunigaikštis dėlto per daug nesielvartauja, nes įvertina ir supranta pasaulio modernizacijos procesus. Tačiau lemiamas įvykis, Stardo mirtis, priverčia Skirgailą išgyventi vidinę dramą, *dvasinį lūžį*. Skirgailai pranešama, kad vaidila, kunigaikščiui buvęs patikimiausiu senojo tikėjimo puoselėtoju, mirė apsikrikštijęs. Žinoma, tai ne tiesa. Pomirtinis krikštas – Kryžiuočių ordino atstovų tikslas, *sukelti intrigas tarp lietuvių ir lenkų*.⁷³

*Dievo vardas jų lūpose – tik šydas, slepiantis klatingą ekspansiją. Užtat gal dėlto Krėvė visiškai nesvarsto, kiek krikščionybė pažangesnė ir perspektyvesnė už pagonybę, jį domina tik vienas aspektas – moralinis: kodėl krikščionybė skleidžiama ne tais principais, kuriais vadovavosi Kristus, – ne įtikinėjimu ir asmeniniu pavyzdžiu, o kalaviju ir apgaule.*⁷⁴

Pasinaudoję Stardo mirtimi, vokiečiai ir lenkai, tarpusavy nesutardami ir neapkęsdami vieni kitų, stengiasi palenkti Lietuvos valdovą savo pusėn. Lenkų ir vokiečių Dievas yra tas pats, bet jie

⁷² Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 43 – 44.

⁷³ Petronėlė Česnulevičiūtė, *Dramos pasaulis*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996, 67.

⁷⁴ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 143.

kivirčijasi ne dėl tikėjimo, o dėl politikos, nori, kad LDK valdovas taptų patogiu įrankiu. Dėl politikos paaukojama ne tik garbė, laimė, meilė, laisvė, bet ir Dievas – krikščionybės pagrindas. Ir Stardas pakrikštijamas tik tam, kad įvyktų maištas tarp pagonių. Ne tiek politinio, kiek moralinio apsisprendimo iniciatorius Skirgaila, atsidūręs ties dilema *būti ar nebūti*, dvasiškai palūžta. Jo lūpomis prabyla nusivylimas:

*Ech, Starde, Starde! Tik dėlei tavęs aš tikėjau žmonėmis ir kai kuriuos dar gerbiau... Na, visa pasmaugei tu mano sieloje dabar... Tu niekšas buvai, kaip ir visi kiti, ar gal aš vienas klystu... (Krėvė, 1978, 73).*⁷⁵

Tragedija glūdi Skirgailos suabejojime Stardu. Kunigaikštis supranta, kad norėdama išlikti kaip valstybė, Lietuva privalėjo priimti krikščionybę. Bet visuomet jį kankina klausimas, kodėl krikščionybė skleidžiama amoraliu būdu? Skirgailai nebesiseka išlaikyti vieningos valstybės, todėl nusigręžia nuo pagoniškųjų dievų. Valdovo elgesys yra neatsiejamas nuo charakterio: nevaldomas pyktis iššaukia kerštą, nemokėjimas mylėti išprovokuoja aklą įniršį ir žiaurumą. Skirgaila, kančios apakintas, ima rūpintis egzistencija, tačiau ji neatrodo labai miela: <...> *Visur niekšybė, visur tik smarvė. Sliekai esame, šliužai, rupūžės!.. <...>*⁷⁶

Dramos autorius suprato kančios prasmę ir leido herojui *išsilieti*. Ligi šiol buvęs ganėtinai ramus ir viskuo patenkintas, valdovas pradeda maištauti, priekaištauti ne tik vaidiloms, bet ir Dievui.

*SKIRGAILA. <...> Perkūnas manęs neišgirs, o kitiems dievams melstis aš nenoriu. Aš ir be to esu niekšas, kad žmonių akivaizdoje priverstas esu gerbti nepakenčiamos tautos piktą ir neteisingą dievą, todėl, kad per jį krauju paplukusi mūsų Lietuva, kad kalaviju ir ugnimi privertė mus jam nusilenkti. <...> Ir dar kalba, kad aš jį turiu geru dievu vadinti!*⁷⁷

Lietuvos valdovas, negalėdamas savyje išspręsti dilemos, atsiduria ant bedugnės krašto, jaučiasi taip pat, lyg *Prikaltasis Prometėjas* kad jautėsi:

Vėl guli jis ištiestomis rankomis ant aukštos uolos prikaltas, sukaustytas grandinėmis. Degina išsekusį Prometėjo kūną svilinantys saulės spinduliai, talžo lietūs ir kruša, siaučia virš jo audros, o žiemą krinta sniegas, kausto stingdantis šaltis. Bet tų kančių mažai! Kas dieną atskrenda didžiulis erelis prie uolos,

⁷⁵ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 73.

⁷⁶ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 535.

⁷⁷ *Ten pat*, 497.

*plasnodamas galingais sparnais. Jis nutupia Prometėjui ant krūtinės ir drasko ją aštriais nagais. Erelis plėšo savo snapu titano kepenis. Upeliais srūva kraujas, juodais krešuliais stingsta uolų papėdėje ir kaitinamas saulės yra, baisia smarve teršdamas orą. <...> Išseko galingasis titanas Prometėjas, bet nepalūžo jo išdidi dvasia.*⁷⁸

Žvelgiant iš Skirgailos pozicijų, erelis simbolizuotą krikščionybę, kuri, primesdama savo tikslus, naikina Lietuvos papročius, tradicijas, moralines nuostatas. Tai visiškai nepriimtina tikėjimo forma. Ne to iš krikščionybės tikėjosi valdovas, vylėsis išsaugoti tautos suverenumą. Smarvę galima interpretuoti kaip gėdą prieš žmones, dėl kurių stengėsi, bet patyręs nesėkmę ėmė kentėti. Kančia ir sekino, ir kankino, tačiau privertė kunigaikštį *pakilti iš pelenų*. Kančios apakintas jis suvokė permainų būtinybę, tikėjimą paliko nuošalyje, tačiau tuo pat metu tapo despotu:

SKIRGAILA (tiesiai atsisėdęs). Gerai. Jei tau jisai tiek patinka, pažadu padovanoti jo galvą.

ONA DUONUTĖ. Dievas neleis! Dievas jį apsaugos!..

SKIRGAILA. Matysim, kas daugiau gali, tavo dievas ar Lietuvos valdovas. (Pasikėlęs) O dabar tu užmiršk, ką aš tau buvau sakęs, ir neatsimink. <...> Aš būsiu tau valdovas ir viešpats, ir tu greit pajusi tai.

ONA DUONUTĖ. Dievas gailestingas.

*SKIRGAILA. Ir lauk iš jo pasigailėjimo. Iš manęs jo nesulauksi nei tu, nei kiti.*⁷⁹

Šarūnas tikėjimo požiūriu visiška priešingybė Skirgailai, jis nesprendžia, kurį variantą, krikščionybę ar pagonybę, pasirinkti. Ypatingas šio jauno valdovo bruožas – didvyriškos pastangos sunaikinti senovės lietuvių nuolankumą pagoniškiems dievams. Tai reiškia, kad bus sugriauti senojo gyvenimo būdo kultūriniai ir ideologiniai pagrindai. Šarūnas – romantinis herojus, kuris, anot Vytauto Kubiliaus

*<...> įsiveržia į savo aplinką laužančia jėga. Jis žūt būtinai stengiasi paneigti status quo (papročius, ramybę, sveiką protą), kad būtų nutraukti visi ryšiai, pančiojantys individą.*⁸⁰

Šarūno pasipriešinimas dievams išaugino neapykantą žmonėms, kurie negalės gyventi taip, kaip gyveno jų tėvai, seneliai, proseneliai. Kunigaikščio širdį *sudegino skausmas*, neviltis dėl sunkios vaikystės ir nepakeliamos gyvenimo naštos. Pastarieji faktai leidžia teigti, kad kunigaikštis

⁷⁸ Nikolajus Kunas, *Senovės Graikijos legendos ir mitai*, Vilnius: Alma littera, 2003, 113.

⁷⁹ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 548.

⁸⁰ Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 126.

išaugino ir neapykantą sau pačiam. Šarūnas – revoliucionierius. Jis nori sugriauti visą senąją tvarką, nepripažįsta kito autoriteto:

– Aš vergas nebuvo ir nebūsiu, nei žmonių, nei dievų – teigia Dainavos kunigaikštis.

Kitaip nei Skirgaila, kuris nesistengia sunaikinti nusistovėjusių normų, o iškilus pasirinkimo būtinybei ima kentėti, Šarūnas pasiruošęs atiduoti viską, kad tik įgyvendintų maksimalistinius siekius. Jis – revizionistas. Jo požiūris į pasaulį – ne destruktivus, kaip daugeliui gali atrodyti, bet kuriantis. LDK kunigaikštis įgyvendina, jo nuomone, neatidėliotinus tautai dalykus, vienija kraštą, tačiau į aplinkinius nereaguoja ir jų nepaiso. Tokiu jį verčia būti pasirinktas garbės ir valdžios kelias:

– Kodėl jus tiek baido audra? Po audros vėsiu ir kvėpuoti lengviau. <...> Tai jau su mano siela suaugo, giliai į širdį šaknis suleido; atpjausi, atmesi – ir širdis nustos plakusi!⁸¹

To laikmečio žmonės visada svyruoja tarp pragaro baimės ir naiviausio džiaugsmo, tarp žiaurumo ir švelnumo, tarp griežto asketizmo ir beprotiško prisirišimo prie pasaulio malonumų, tarp neapykantos ir atlaidumo – visais atvejais jie pasiekia kraštutinumus (Huizinga).⁸²

Herojaus sukilimas prieš dievus baugina senuosius žmones. Jaunimui toks valdovo maištas patinka. Senieji tokį elgesį vertina kritiškai, nori, kad Šarūnas suprastų savo klaidas, kad nekariautų be reikalo, nelietų nekaltų žmonių kraujo, bet jau nieko negalima padaryti. LDK valdovas tampa Dievo neigėju, kuris nuolatos kovoja su Juo tiek pats savyje, tiek visuomeniniame gyvenime. Jis nori sunaikinti Dievą. Tačiau kovodamas prieš Jį, tuo pačiu ir patvirtina Dievo buvimą, nes kovoti, kaip žinome, galima tik su tuo, kas iš tikrųjų yra. Šarūnas kovoja su tuo, kas kelia rūpestį ir yra įsibrovęs į kasdienybę. Ateistu vadinti jo negalime, veikiau revizionistu, romantiku, nes būtent pastarasis kovotojas neigia nustatytą tvarką, diskriminuoja nurodytą kelią, pasirinkdamas savąjį.

Aš jį gerbiau visados, kol man pikta nedarė, kol nesikišo į mano darbus. Aš ir vėl gerbsiu, kaip gerbiau, ir skairiai aukosiu, jei dievai man, nedarydami gero, bent nedarys ir pikto. O ne, apsieisiu be jų malonės!⁸³

⁸¹ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 184.

⁸² Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 11 – 12.

⁸³ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 126.

Romantiškos sielos žmogus jaučia savo galybę, jėgas, nevengia savęs išaukštinti ir todėl išdrįsta stoti į kovą su Dievu. Savo auklėjimo klaidas pamatęs, suskuba prašnekti Gelovinis:

*Seniai reikėjo jis suvaržyti... Tik štai senas esu, bloga. Kad būtau Šarūną privertęs vesti, būtų sėdėjęs namie. O dabar kas jam! Namai nerūpi, pačios negaila, – tai ir eina kaip aitvaras laukais.*⁸⁴

Šarūnas nenori gyventi taip, kaip gyvena visi. Herojus trokšta išsiskirti iš minios, būti *tikru valdovu*:

*Vedamas jaunatviškų maksimalistinių svajonių Šarūnas suvokia, kad žmogaus gyvenimas turi būti individualus ir nepakartojamas.*⁸⁵

Įspausti žymę tautos istorijoje LDK kunigaikštį kursto ir dar viena priežastis – gyvenimo laikinumo ir beprasmybės dilema. Galima išvelgti sąsają su Skirgaila, kuris pradeda rūpintis egzistencinėmis problemomis. Žmogui sunku susitaikyti su mirties neišvengiamybe, todėl net Šarūnas mąsto apie mirtį:

– Mirti!.. Ak, mirti... Žmogus tiek nori, tiek svajoja, o čia – mirti...

Visi žmonės yra savotiški Hamletai, kurie kritinę gyvenimo akimirką susiduria su ta pačia dilema – *būti ar nebūti*? Skirgaila su Dievu aršiai nekovoja, žiūri į jį tolerantiškai, viską palieka likimo valiai ir dėlto kenčia. Būtent per kančią atsiskleidžia Skirgailos, kaip romantinio individo, tipas:

*Romantinis žmogus – toks pats beribis ir paslaptingas kaip ir gamta <...> Meilė degina ledynus, o neviltis stumia beprotybėn. Išdidi nepriklausomybė pakelia virš kasdieniškumo, o tamsus likimas gramzdina į sąmyšį ir haliucinacijas. Titaniškoji „aš“ jėga šoka iki pat dangaus tvarkyti visatos <...>, bet „skausmo kirminas“ tebegrauzia veidą ir kančia tebetvinkčioja kaip pagrindinė būseną. Tai sukrėstas žmogus, įtrauktas į tragiškų svyravimų verpetą. Jis gyvena kontrastiškų nuotaikų kaita, kuri ardo vidinę tapatybę <...>.*⁸⁶

⁸⁴ Ten pat, 87.

⁸⁵ Andrius Baltuonė, Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 17.

⁸⁶ Vytautas Kubilius, Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje, Vilnius: Amžius, 1993, 26.

Šarūnas elgiasi priešingai – kiek įmanydamas kovoja su Dievu, nelaiko jo lygiu sau priešininku. Šioje vietoje prasiveržia

<...> moderni pasaulėjauta, <...> Progreso suvokimas ir atsivėrimas naujausiai realybei, didžiulis noras skverbtis į pačią gyvenimo tirštumą, rasti joje naujovių daigus. Iškeliamą gyvenimo virsmo idėją, suformuojamas novatoriškumo kultas. (Striogaitė, 1998, 14).⁸⁷

Kunigaikščių santykiuose su dievu aiškiai matyti paties V. Krėvės požiūris į tikėjimą, į kurį, po išėjimo iš seminarijos, rašytojas žiūrėjo skeptiškai:

Tikėjimas, kad yra kažkas, ko negalima protu paaiškinti, kas kyla iš intuicijos, telepatijos, pranašystės, reinkarnacijos ar kitokių dvasinių reiškinių, bet ne tikėjimas dangaus jėga, tvarkančia pasaulį, verčiančia jai nusilenkti ir jos maldauti. O tuo labiau – paklusti jos vietininkams žemėje.⁸⁸

Apibendrinant skyrelį galima teigti, kad nors tikėjimo problema dramose ir iškeliamą, tačiau kaip vertybė ji nei V. Krėvės, nei LDK kunigaikščių neišaukštinama, nesureikšminama. Tikėjimas, kaip atsvara, priešpastatomas laisvei ir maištui, romantinėms vertybėms, kurios aktualios ir herojams, ir rašytojui.

⁸⁷ Dalia Striogaitė, *Avangardizmo kūryboje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 14.

⁸⁸ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 139.

3.2. INDIVIDUALAUS MAIŠTO RAIŠKA

Maištas yra ne kas kita, kaip sukilimas prieš ką nors. Maištaudamas V. Krėvė perleidžia per save epochos dvasią. Tai patvirtina ir literatūrologas A. Zalatorius, teigdamas, kad *maištas buvo antra didžioji Krėvės metafizinė vertybė, be kurios jis negalėjo gyventi*.⁸⁹ Iš tiesų rašytojas ypač mėgo vaizduoti audringus gyvenimus. Kiekvienas herojus, kuriam simpatizuoja V. Krėvė, būtinai turi būti vitališkos prigimties maištininku.

V. Krėvė maištą, kaip nekintančią vertybę, akcentuoja visoje savo kūryboje. *Jame sėdėjo kažkoks trolis. Jam buvo malonu kiršinti ir provokuoti*⁹⁰ – sakė Vanda Sruogienė, apibūdindama pagrindinį šeimos draugo bruožą. Jo gyvenime vykęs maištas neabejotinai atpažįstamas *Šarūne* ir *Skirgailoje*, pradedant įvykiais seminarijoje, tariamu bendravimu su lenkų socialistais, konfliktais Baku gimnazijoje ir baigiant Klaipėdos krašto vadavimu ar dalyvavimu vyriausybės veikloje. Maištaujančio autoriaus neturime teisės smerkti, nes:

*Krėvė ne tik matė, kaip Sovietų Sąjunga 1940 metais trypė Lietuvos nepriklausomybę, bet ir pats buvo gudriai įvilietas į vadinamąją Liaudies vyriausybę, kurią Maskva naudojo kaip priedangą Lietuvos sovietizacijos legalumo iliuzijai kurti. Krėvė buvo ypač reikalingas Maskvos specialiai atsiųstam emisarui V. Dekanozovui ir Sovietų Sąjungos pasiuntiniui Lietuvoje N. Pozdniakovui. Formuodami prosovietinę vyriausybę, jie privalejo įtraukti bent porą trejetą autoritetingų, tautos pasitikėjimą turinčių žmonių, kad visuomenėje atsirastų apgaulinga viltis, jog ne viskas prarasta. Taip buvo lengviau paralyžiuoti lietuvių pasipriešinimo potencialą.*⁹¹

V. Krėvės herojų maištas atsisuka prieš pačius sukilėlius. *Skirgailoje* veiksmas vyksta tuomet, kai Lietuva, oficialiai priėmusi krikštą, yra bejėgė kovoti su *naujuoju Dievu*. Gresia pavojus Lietuvos valstybingumui. Viduje maištauja kunigaikščiai, o lenkai ir kryžiuočiai, prisidengdami *naujo Dievo* vardu, siekia sunaikinti senąją Lietuvos kultūrą ir religiją. Šių įvykių kryžkelėje pasirodo Lietuvos Didysis kunigaikštis Skirgaila, kuriam lemta sujungti du tikėjimus – krikščionybę ir pagonybę.

Valdovo likimas – išgyventi prasidėjusį krašto žlugimą. Skirgaila, kaip valdovas, ištikimai tarnauja Lietuvai, jis siekia šviesesnės ateities, išvelgdamas priešų kėslus suardyti Lietuvos vienybę, galybę, padalyti jos žemes, jis sukaupia visas jėgas tam keliui užkirsti, net jei reikėtų išsižadėti savo

⁸⁹ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 449.

⁹⁰ *Ten pat*, 451.

⁹¹ Albertas Zalatorius, *Bolševikų invazija ir liaudies vyriausybė*, Vilnius: Mintis, 1992, 5.

vertybių. Čia matomas romantiškasis valdovo individualizmas, kai pamirštama moralinė asmenybės pusė.

Iš pradžių buvęs *romantiško* pagrindo Skirgailos sukilimas ilgainiui perauga į *prometėjišką*. Tai rašytojo sumanymo, kūrinyje pavaizduoti *dviejų pasaulių kryžkelėje* stovinčio žmogaus ir valdovo figūrą, pasekmė. Skirgaila niūriai žiūri į pasaulį, visur matydamas tik blogį. Susidūręs su didelėmis valstybinio gyvenimo ir pasaulėžiūros problemomis, pasimetęs savo vidiniuose prieštaravimuose, nusivylęs žmonėmis, Skirgaila nežino, kuo tikėti, nemato idealų, kurie vestų į ateitį. Jis – politikas, gerai suprantantis priešų užmačias:

– <...> *Tautų likimo tu nenusimanai, vaidila. Tu pažįsti praeitį, kuri tau jaunamartės grožiu spindi. Apie ateitį tu negalvoji. (Paėmęs taurę rankon) Iš rytų ir vakarų, iš pietų ir šiaurės apsupo šalį mūsų dievų priešai. Vokiečiai ir lenkai kalaviju ir ugnimi naikina kraštą, o kitos tautos teikia jiems pagalbos. Mes neišgalėsime atsilaikyti visam pasauliui <...>.*⁹²

Šiurkštus, griežtas, dažnai despotiškas valdovas mažai atsižvelgia į kitų nuomones, net svetimas skausmas jo nejaudina. Kita Skirgailos pusė – stipri valia, tvirtybė, žodžio laikymasis, drąsa ir kartu žiaurumas. Nepaisant tokių stiprių charakterio bruožų, valdovą apima baimė, kuri persekioja ir neduoda ramybės. Šitą kunigaikščio baimę galime traktuoti kaip maištą prieš dievus.

*SKIRGAILA. Nuo to meto, kai Stardas atsižadėjo senų dievų ir mirdamas naują pagerbė, aš nebetikiu nei dievais, nei žmonėmis.*⁹³

Skirgailos gyvenime kyla perversmas, jo dvasia reikalauja ramybės, širdis – švelnumo ir meilės. Tik *dvasinio lūžio* situacijoje, kuri palaužia sielą, Skirgaila supranta moters reikšmę vyro gyvenime, prievarta savo pilyje sulaiko Lydos kunigaikštę Oną Duonutę, – kūrinio veiksmo ir konflikto šaltinį – kuri vyksta pas savo sužadėtinį į Lenkiją. Kunigaikštis griebiasi prievartos norėdamas išlaikyti Volynės ir Podolės žemes ir taip sukuria jį patį į destruktiją vedančią situaciją.

*Dėl savo nepastovumo ir greito kūrybinės ugnies išblėsimą krizės asmenybei ypač sunku ilgiau stabilizuoti save, atlikti pareigas visuomenei, dirbti kolektyvinį darbą.*⁹⁴

⁹² Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 467.

⁹³ *Ten pat*, 535.

⁹⁴ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 20.

Drama prasideda Vilniaus Aukštojoje pilyje, kur atsiimti savo žemių atvyksta lenkų riteriai. Čia pat apsistoję *krikščionybės nešėjai* vokiečių riteriai, norintys sukiršinti lenkus ir lietuvius. Nei vieniems, nei kitiems Ona Duonutė, dėl kurios ir užsimezga konfliktas, nerūpi. Tikslas vienas – prisidengiant krikščionybės įtvirtinimo misija, kaip galima greičiau užvaldyti Lietuvą. Skirgaila suvokia grėsmingos situacijos pasekmes, tačiau nemoka suderinti to, ką diktuoja širdis, ir ką protas. LDK valdovas bando ieškoti Onos Duonutės palankumo, atverti jai širdį, išlieti savo skausmą ir neviltį. Nemokėdamas mylėti, Skirgaila prievarta veda Oną Duonutę, bet nesijaučia laimingas. Jis nori, kad žmona būtų jo vienintelio, bet greitai įsitikina, kad mylimosios širdžiai artimesnis Keleris, o ne vyras. Šį kartą *dvasinis lūžis*, iš kurio kyla kančia, lemiamas.

*Nors Skirgaila kur kas visuomeniškesnė, komunikabilesnė ir vientisesnė asmenybė, nors Lietuvos ateitis jam daugiau rūpi negu Šarūnui, bet prieš asmenines ambicijas ir vyro garbę jis greičiausiai suklumpa: Skirgaila net galėtų pasitraukti iš kovos už Lietuvos savarankiškumą ir užleisti valdovo postą kitam, jeigu tik Ona Duonutė jį pamiltų kaip vyrą ir išvyktų su juo gyventi. Įdomiausia tai, kad šis Skirgailos ketinimas kyla ne tiek iš meilės ir aistros, kiek iš noro nugalėti – įrodyti sau, kad graži moteris gali jį mylėti ir kad jis tokios meilės vertas.*⁹⁵

Žmonos meilė buvo vienintelė viltis, kuri galėjo išgelbėti LDK kunigaikštį. Tačiau meilės kunigaikštienė jam nejaučia, o tai yra nuosprendis valdovui, jis nebegali būti laimingas. Kunigaikštis ima maištauti:

– *Mano žmona esi, turi manęs klausyti. Argi tavo dievas nepaliepė to...*⁹⁶ – sako jis. Užvaldytas tamsių emocijų, Skirgaila negali praregėti ir pripažinti tiesos, kad dievas tiek žemėje, tiek danguje yra vienas, ir nesvarbu, koku vardu jį vadinsime. Tą Skirgailai bando įrodyti veidmainis vienuolis Skarbekas, kuris sako:

*Tu – plačios šalies valdovas, tu – jos išrinktasis, ir neturi tiesos tamsybėje klaidžioti, kai visa tauta pažino tikrą dievą ir laiko apkabinusi jo sužeistas kojeles... <...> Tai pikta dvasia tavo sielą gundo <...> Žinok, kunigaikšti, kad pikti velniai – tavo seni dievai. Dievas yra tik vienas.*⁹⁷

Sudužus paskutinėms viltims įgyvendinti savo ketinimus, kunigaikštis pasikeičia. Valdovas aplink mato vien tik purvą, melą ir bjaurastį. Jis kenčia. Kenčia kaip žmogus, kaip valdovas. *Tai ji stumia į neviltį, iš kurios veda vienintelis kelias – stipri valdovo ranka ir kerštas, įgyjantis*

⁹⁵ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 262.

⁹⁶ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 88.

⁹⁷ *Ten pat*, 48 – 49.

*patologiškas formas.*⁹⁸ Šis negatyvus jausmas išugdo *dvasinį lūžį*, kuris greitai perauga į destrukciją. Žiauriai atkeršjęs Keleriui, parodęs drąsą nusidėti, Skirgaila *nusigręžia ir išeina*. Išeina visko netekęs, pralaimėjęs kovą, bet kaltės nejaučia.

*Bet kuriuo atveju tokį asmenybės tipą suvokiame, ir ji pati save suvokia, kaip nepastovią, netolygią ir nenusipėjimą, kaip „švelnumo ir žiaurumo mišinį“ ./ Tokia asmenybė pasižymi „pakylėtu emocingumu“ bei „milžiniška vitaline energija“. <...> Ji pasižymi „etiniu nenuoseklumu bei svyravimu tarp religinės ir pasaulietinės moralės kraštutinių“.*⁹⁹

Išmintimi Skirgaila pranoksta savo laiko žmones, bet vis dėlto sustoja pusiauinkelėje, nepajėgia visiškai atsisakyti senųjų tradicijų, nesusitaiko su naujomis ir todėl neranda išeities. Gerokai anksčiau atsivėrusią žmogaus ir valdovo dramą padidina dar vienas smūgis – mūšyje su Vytautu jį palieka bajorai. Tolimesnis Skirgailos likimas – susinaikinimas, savidestrukcija. Skirgaila lieka vienas ir kaip žmogus, ir kaip valdovas. Jis lieka nesuprastas savųjų, nugalėtas priešų, persmelktas kančios.

Kančia, kaip *dvasinis lūžis*, yra atpildas už padarytą blogį, už kitiems sukeltą skausmą ir širdgėlą. Kunigaikštis lieka su savo nuodėme, kuri amžinai slėgs ir taip jau iškankintą sielą. Po mirties jis bus baudžiamas Dievo rankos, nes Dievas yra pasakęs:

*Jeį tavoji ranka gundo tave nusidėti, - nusikirsk ją! <...> Ir jei tavoji koja veda tave į nuodėmę, nusikirsk ją, nes geriau tau luošam įžengti į gyvenimą, negu su abiem kojom būti įmestam į pragarą. O jei tave gundo nusidėti tavoji akis, - išlupk ją. <...> Nes kiekvienas bus pasūdytas ugnimi <...> turėkite savyje druskos ir taikiai sugyvenkite tarp savęs.*¹⁰⁰

Dramoje vaizduojamos aistros, kurios iki sielos gelmių sukrečia žmogų ir taip sudaro sąlygas *lūžiui* atsirasti. Nesiseka Skirgailai kaip žmogui – nesiseka ir kaip valdovui. Kiekvienas kunigaikščio žingsnis psichologiškai pagrįstas, tačiau kuomet tautiškumo pagrindas – pagonybė – ima prarasti savo reikšmę, Skirgailos sieloje atsiranda praraja tarp valdovo ir žmogaus. Šią prarają pagilina neišvengiami sociokultūriniai pokyčiai, <...> *daug stipriau jaučiami vidiniai sąmonės netolygumai, nes susilpnėja konvencionalios formos, anksčiau lėmusios stabilų išorę.*¹⁰¹

⁹⁸ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 262.

⁹⁹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 12.

¹⁰⁰ *Šventasis raštas*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999, 1619.

¹⁰¹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 12.

Vaizduodamas žmogų ir valdovą kartu ir atskirai, V. Krėvė įrodo, kad valdovas ir žmogus yra tarpusavy suaugę kaip kūnas ir dvasia, kaip tauta ir valstybė.

Toks Skirgailos *dvilypumas ne tik pateisinamas tragiška tautos padėtimi, bet ir išaukštinamas kaip didvyriškas aktas. Tai romantinio herojaus esmė: užsidėti ramybės kaukę, o viduje slėpti esamą tvarką neigiančias ir griauinančias jėgas.*¹⁰²

Šarūnas nuo pat dramos pradžios vaizduojamas kaip žiauri, kerštinga, jausminėje srityje susvetimėjusi asmenybė. Tai charakteringi *lūžio* asmenybės bruožai. Vis dėlto *lūžio* asmenybės sąvoka <...> neapima asmenybės sistemos visumos. Turbūt visų pirma ši sąvoka indentifikuoja tokį savivokos modelį, kuris, kartą nustatytas, siejasi su veiksmis, o ypač su tais, kurie yra emociškai reikšmingi veikėjui.¹⁰³

Ypatingas ir didelę reikšmę kūriniui turintis šio jauno valdovo veiksmas – didvyriškos pastangos sugriauti senovės lietuvių nuolankumą pagoniškiems dievams. Šarūno maištą galima sieti su pažinimo geismu, noru sužinoti, kas gi nutiks nusižengus papročių moralei. Taigi šis revizionistas vienija Dainavos kraštą kalaviju ir išdidžiai pakelta galva (*Viena saulė danguje, vienas tik valdovas turi būti Dainavoje*). Šarūno mintyse ir darbuose dominuojanti Dainavos krašto vienijimo idėja yra ne kas kita, kaip paties autoriaus vedamoji kūrinio mintis, kuri ypatingai išryškėja dramos pabaigoje:

*Štai ko jo norėta?.. Štai kas svajota?.. Vyrail! Aš ir nežinojau, ko siekė Šarūnas. Man jis kalbėjo, bet aš neatreipiau dėmesio. Štai kas man akis pravėrė!.. Temato dievai aukščiausieji: Šarūno takais eisiu ir kalavijo iš rankų neišleisiu <...>*¹⁰⁴, – kalbėjo Mindaugas tuomet, kai Dainava prarado savo maištaujančią valdovą.

Po Šarūno žūties visa tauta, ne tik Mindaugas, kuris paveldėjo palikimą – suvienytą kraštą, – ėmė vadovautis *jau sąmoningu vienybės šūkiu*, tai matyti Garnio ir Vaidulio pokalbyje:

VAIDULIS. *Kam skaldyti vėl, ką taip sunkiai sujungė Šarūnas? Nėra vado nei Balyne, nei Trakų šaly, nei Liškiavoje. Kvieskim vadauti Mindaugą!*

<...>

¹⁰² Vytautas Kubilius, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993, 27.

¹⁰³ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 21.

¹⁰⁴ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 467.

GARNYS. *Ne balėniečių bus tada valdovas, ne liškiaviečių, ne trakiečių, tik visų mūsų – visos Dainavos, kaip Šarūnas kad norėjo būti: visi rinkime vieną...*¹⁰⁵

Vieninga šalis – Šarūno nuopelnas, nors Vincas Mykolaitis – Putinas yra rašęs:

*Šiaip jis yra asociali, ne kūrimo, bet griovimo jėga. <...> Šarūno charakterio nesiderinimas su pagrindiniu jo gyvenimo uždaviniu – sujungti Dainavos šalį, – yra pirmas jo tragiško likimo bruožas.*¹⁰⁶

Kunigaikščio maištas, pagrįstas revizionistinėmis idėjomis, nėra tik vienadienė užgaida, nes jis trokšta laisvės ne tik sau, o ir kitiems. Į priekį jį veda noras sugriauti senąsias gyvenimo normas ir įtvirtinti jaunimui palankesnę gyvenimo būdą.

*ŠARŪNAS (sėdasi ant suolo ir atsirėmęs į skobnis ranka). Įkyrėjote man visi! Nuvalgau nieko nepadaręs, tik besiginčydamas su jumis. Galgi aš noriu kažko rimtesnio, įdomesnio, žymesnio negu tai, ką visi daro pasauly? (Atsikeldamas) Jei praeiti turiu miglotu šešėliu per pasaulį, kaip praeina visi, gyventi neverta.*¹⁰⁷

Šarūno maištaujantį būdą ir kelią į pražūtį paskatina gausybė vidinių prieštaravimų: nuo mažens skriaudžiamas kuprotas jaunuolis trokšta garbės, didybės, meilės, supratimo, tuo pačiu jaučia tvyrančią nesantį tarp troškimų ir ribotumo jiems įvykdyti. Iš čia kyla neapykanta tiek sau, tiek kitiems:

*– Kada aš buvau ne vienas? <...> Patsai savęs nekenčiau, visą pasaulį būta mielai susprogdinęs, kad tik būta galėjęs... O, žinau aš gerai... Visa žinau... Patyriau... Ne viena pušėlė girdėjo mano dantų griežimą... Kam nepavydėjau tada?.. Už vieną meilės žodį būta bučiavęs rankas, kojas, o niekas man to žodžio netarė... Svajonėj jį tik girdėjau... <...> Dabar tekenčia visi, o aš vienas už juos džiaugsiuos! Sukelsiu tokią audrą, jog dievams pavydu bus!*¹⁰⁸

Šie žodžiai liudija maišto protrūkį ir kartu asmeninės laimės siekimą, ginant savus įsitikinimus bei interesus.

¹⁰⁵ Ten pat, 463 – 464.

¹⁰⁶ Jonas Lankutis, *Lietuvių dramaturgijos tyrinėjimai*, Vilnius: Vaga, 1988, 49.

¹⁰⁷ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 175.

¹⁰⁸ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 186.

*Verždamasis iš pilkos kasdienybės, užsimojęs dangų ir žemę iš pamatų pajudinti, Šarūnas nežino, kaip turėtų realizuotis audringi jo troškimai. Todėl jo maištas yra gaivališkas, paremtas instinktyviu noru pajungti sau kitus valdyti juos <...>.*¹⁰⁹

Toks LDK valdovo elgesys liudija jį esant krizės (lūžio) asmenybe.

*Tai, kas, atrodo, yra krizės asmenybės aprašymas, pateikė savo studijoje apie vėlyvųjų viduramžių sąmonę Huizinga: „To laikmečio žmonės visada svyruoja tarp pragaro baimės ir naiviausio džiaugsmo, tarp žiaurumo ir švelnumo, tarp griežto asketizmo ir beprotiško prisirišimo prie šio pasaulio malonumų, tarp neapykantos ir atlaidumo – visais atvejais jie pasiekia kraštutinumus“.*¹¹⁰

Siekdamas užsibrėžtų tikslų, Dainavos valdovas su niekuo nesiskaito – naikina didžiausius kaimus, žudo žmones, todėl pradeda konfliktuoti su visa šalimi. Prieš kunigaikštį sukyba balyniečiai, užsirūstinę dievai siunčia marą ir sausrą. Tokios kančios palyginus dar nedidelės prieš moters nemeilės kančias. Šarūnas veda prievarta ir yra nelaimingas, nes per savo ambicijas nemoka nusileisti ir gerbti kitų. Bet prieš pat jungtuves būsimoji žmona pabėga gabijon, kad tik išsisuktų nuo priverstinių vestuvių, ir tai tampa jos, taip pat ir Šarūno, nelaimingo likimo priežastimi. Jis neklauso nuoširdaus Gelovinio patarimo:

*<...> visa priklausys nuo laimės. Neturėsi laimės – niekas tau nesiseks <...> Ir gyventi turi, ir linksintis, kol sveikas ir jaunas, neužmiršk šito. O tu? Liūdi vestuvių dienoje ir dejuoji skausmuose, kad nesiseka gyventi, kaip gyventi svajoji...*¹¹¹

*Dvi neužgesinamos ugnys svilina jam protą ir širdį, – jam trūksta dviejų dalykų: garbės ir meilės – sako A. Zalatorius.*¹¹² Garbę Šarūnas praranda tuomet, kai nuo jo pabėga Voverė, o meilės, kaip švelnaus jausmo, jis niekada nebuvo patyręs. Po tokio žmonos poelgio kunigaikštis gvildena egzistencijos ir beprasmybės klausimą. Turėjęs mažą viltį būti mylimu ir mylėti, Šarūnas ją praranda. Sunku susitaikyti su tokiu dievų nuosprendžiu – atimta garbe. Bet ambicijos atveria kelią maištui. Dainavos krašto valdovas trokšta keršto:

*Man jos meilės nereikia. Sumaniau vesti, nes judu su motina man nedavėta ramybės. Per jus mane gėda ištiko. Na, už jūsų visų kaltę aš mokėsiu atsilyginti nors su ja.*¹¹³

¹⁰⁹ Petronėlė Česnulevičiūtė, *Vincas Krėvė*, Kaunas: Šviesa, 1976, 31.

¹¹⁰ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 11 – 12.

¹¹¹ Vincas Krėvė *Šarūnas*, Vilnius: Žaltvykslė, 2005, 88 – 89 .

¹¹² Albertas Zalatorius, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, 279.

¹¹³ Vincas Krėvė *Šarūnas*, Vilnius: Žaltvykslė, 2005, 89.

Šarūnas jaučiasi pažemintas ir išduotas. Sutrypta jo *vyriška garbė* pagimdo keršto troškimą, vedantį į pražūtį. Kunigaikštis pasiruošęs priversti Voverę kentėti tiek ir dar daugiau, kiek pats kenčia. Iš tos kančios gimsta dar didesnis garbės ir valdžios troškimas:

– *O aš pavergsiu likimą ir priversiu deives valdoves lemti man, ko aš noriu, bet ne tai, kas joms patinka*, – sako įtūžęs Šarūnas.¹¹⁴

*Etinį elgesį valdo ne „objektyvus“ istorijos tikslo ar tobulybės idealo žinojimas, bet aiškių egzistuojančios tikrovės netobulumų suvokimas. Jaučiama ne pareiga realizuoti idealų reikalavimą, o įsipareigojama netobulumui ir neužbaigtumui, kuriam reikia mūsų, kad sustiprintų savo egzistavimo būdą tokį, koks jis yra.*¹¹⁵

Meilė koreguoja jo gyvenimo liniją, priverčia pasikeisti. Ne be reikalo A. Zalatorius taip apie šį jausmą kalba:

*<...> meilė yra stichiškiausias, sunkiausiai kontroliuojamas ir stipriausiai žmogaus esybę apimantis jausmas, niekada iki galo nepasotinamas ir turintis įveikti daugiausia kliūčių, daromų aplinkos bei paties žmogaus ambicijų. Gali Krėvės herojai ir nežengti nei vieno žingsnio savo meilei realizuoti, gali tuos žingsnius visiškai užblokuoti gyvenimo barjerai, bet meilė jų vertybių sistemoje visada išlieka kaip laimės pamatas.*¹¹⁶

Ižestas Šarūnas žmonai atskleidžia visą savo neapykantą:

– *Ne plūsti, bet užmušti tave reikia kaip gyvatę, kad gėdos nedarytai mano namui. <...> Tyli?.. Pažįstu, kale! <...> Aa! Taip, ragana!*¹¹⁷

Štai tokie žodžiai plūsta iš tvirto valdovo lūpų, tačiau Voverė nepalūžta. Ji tvirtai išsako savo mintis, nors ir žino, kuo jai gali baigtis:

Kai peržengiau tavo slenkstį, aš gero žodžio iš tavęs negirdėjau. Ar pažiūrėjai kada švelniau į mane, kaip žmogus į žmogų žiūri?.. (Juo toliau, vis jautriau) Gyvulys aš tau buvau, šuva, kurį galėjai koja paspirti!.. <...> Aš tylėjau, aš kenčiau, bet pritrūko kantrybės... Netylėsiu (Atgavus orą tyliai) Parjojo jisai – maniau, nudės mane, nes aš jam buvau vainiką žadėjusi – ir laukiau mirties iš jo rankos kaip laimės... (Dar

¹¹⁴ Vincas Krėvė Šarūnas, Vilnius: Žaltvykslė, 2005, 146.

¹¹⁵ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 112 – 113.

¹¹⁶ Albertas Zalatorius, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, 281.

¹¹⁷ Vincas Krėvė Šarūnas, Vilnius: Žaltvykslė, 2005, 152.

tyliau) Bet iš jo kito žodžio neišgirdau, kaip tik meilės. (Sriūbaudama verkia) Uuu □ kuk! (Gniaužydama rankas) Už ką tu ji?.. Nudėk mane, pasmauk mane – aš neapkenčiu tavęs kaip mono!.. (Su neapykanta) Uu! Jėgų pritrūko kęsti toliau!.. Aš Tautvilą myliu ir mylėsiu...¹¹⁸

Po tokios niekinančių žodžių lavinos, Šarūne įsiplieskia demoniškumas – jis nužudo Voverę, tokiu būdu sugriaudamas visą gyvenimo darbą. Nuolatos vadovavęsis savo paties sukurtom taisyklėm, niekindamas kitus, Šarūnas lieka vienas. Užsibrėžto autoriteto siekimas jį sužlugdo, kai jis tartum pats atsisako savo laisvės dėl kažkokių idėjų ar tiesų, kai nusilenkia net nesuvokdamas, kad lenkiasi, kadangi jam tiek daug duodama ir tiek mažai reikalaujama.¹¹⁹

Šarūnas leidžiasi užvaldomas griauinančių jėgų tik todėl, kad gyvenimas jam pašykstėjo meilės: jo nemylėjo nei motina, nei tėvas, nei išrinktoji. Gyvenimo prasmę jis matė tik žygiuose ir kovose. Vienintelis kunigaikščio tikslas – sukurti vieningą ir stiprią valstybę, stipriai siejamas begalinio noro užimti Dievo vietą, suteikia laisvę.

Tokia laisvė Šarūnui leidžia daryti išskirtinius darbus, išlaikyti galingo valdovo padėtį, bet kartu daro jį savo instinktų ir pretenzijų vergu.¹²⁰ Jis negali gyventi be įtampos ir maišto. Herojaus būdai būdingas romantinio pobūdžio veržimasis, pasireiškiantis konfliktais ir maištu, nesitaikymu prie kažkieno diktuojamų sąlygų. Jis yra tas, kuris diktuoja, o ne kuriam diktuoja. Šarūno sąmonėje įvykusį vertybinį lūžį galima paaiškinti kaip jaunosios kartos atstovo žavėjimąsi viskuo, kas modernu ir nauja.

Noras būti galingam, laisvam ir niekam nedėkoti yra užkoduotas kiekvieno prigimtyje – kaip kokia metafizinė reikmė, kaip pasaulio stimulatorius ir kartu jo tragizmo žaltinis.¹²¹

V. Krėvė nesmerkia tokio herojaus pasirinkimo, nes rašytojui svarbiausia sukurti konfliktingą situaciją, o ne reikšti simpatijas vienam ar kitam personažui. Konfliktas su gyvenamuoju laiku išsisprendžia tik po herojaus mirties. Tik po tragiškos Šarūno žūties Dainavos gyventojai supranta, kokį žmogų prarado. Tik tuomet įvertina jo pastangas suvienyti ir išlaikyti tvirtą valstybę, nes vieni nebūtų tiek pasiekę:

III KAREIVIS. Gero norėjo mums, o mes neapkentėm jo...

<...>

¹¹⁸ Ten pat, 153.

¹¹⁹ Albertas Zalatorius, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998, 273.

¹²⁰ Andrius Baltuonė, *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, 18.

¹²¹ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 448.

GARNYS. <...> Ar dabar mes vieni, balyniečiai, būtum apgalėję priešą, kad Šarūnas būtų nesujungęs visos Dainavos vyrų vienan būrin? Laimejom mūšį, kai čia buvo ir Trakų, ir Perlojos, ir kitų šalių vyrai!..¹²²

Krėvė mėgsta pastatyti herojus į tokias situacijas, kur jie staiga „pratrūksta“, parodo susitvenkusį sielvartą, gėlą ar nuoskaudą, bet, išgyvenę trumpo „išlydžio“ minutę ir įsitikinę, kad tebėra gyvi, savarankiški, vėl grįžta atgal į kasdienes vėžes. Buitis jiems nėra tikslas, o tik priemonė išlikti, nes tikrasis gyvenimas viduje. Tą tikrąjį žmonės ir mato stebuklingomis prasiveržimo akimirkomis.¹²³

Romantinio pobūdžio maištas iškelia tikslą sukurti kitokį – antropocentrinį – gyvenimą, kaip priešingybę viduramžių idėjoms. Viduramžių žmogus gyveno Dievui. Tais laikais manyta, kad pasaulis yra nesugriaunama Dievo buveinė. Romantizmas įnešė visiškai kitokio – novatoriško – tikėjimo dvasią. Žmogus, o ne Dievas, tapo pasaulio centru. Taigi, kunigaikščius galime vadinti *novatoriškomis asmenybėmis*, susiformavusiomis istorinio *lūžio* laikotarpiu bei nešančiomis tokį patį *novatorišką gyvenimą*, lenkiančiomis pasaulio tvarką savo nusistatymams ir tikslams pasiekti: jie užsibrėžę laikosi tikslų, aktyviai dalyvauja politikoje, bando pakeisti nusistovėjusią tvarką:

ŠARŪNAS (atsistojęs). Kaip man įgrįsote visi. Norėtau dangų ir žemę iš pamatų išjudinti, o tu baidai mane žmonių juokais! Argi nuodėmė elgtis, kaip nesielgia visi?

<...>

GELOVINIS. Drąsus buvo mano amžiaus jaunimas, bet taip audringai nekalbėjo. Ne į gera tai...

ŠARŪNAS. Kodėl jus tiek baido audra? Po audros vėsiau ir kvėpuoti lengviau. Taip gyvendami, kaip dabar kad gyvenam, ar tik neužtrokšime senatvės nepasiekę.¹²⁴

<...> revoliucinė praktika nuolat patvirtina, kad net tamsiausiose, labiausiai užguitose, negailestingiausiai išnaudojamose masėse neišvengiamai gimsta, formuojasi, bręsta klasinė, revoliucinė sąmonė, skatinanti ir žmogaus, kaip visuomenės nario, ir individo sąvimonę. O išnaudojimo nusikratęs, nepalyginamai platesnes socialines visapusiško vystymosi galimybes gavęs socialistinės visuomenės žmogus tiesiog dėsningai suvokia savo individualumą, savo asmenybę, nuolat atsirandančius ir stiprėjančius savo ryšius su aplinka plačiaja šio žodžio reikšme.¹²⁵

¹²² Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 461–462.

¹²³ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 338.

¹²⁴ Vincas Krėvė, *Rinkiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 184.

¹²⁵ Petras Bražėnas, *Žmogus ir žodis prozoje*, Vilnius: Vaga, 1981, 15.

Kuo tvirtesnė vertybių hierarchija istorijos lūžių epochoje gyvenančio individo sąmonėje, kuo mažiau jis abejoja, blaškosi, kenčia, tuo skurdesnis jo kūrybos ir pasaulio suvokimo psichologinis pagrindas. Šarūnas ir Skirgaila išdrįsta sulaužyti konservatyvų ir naivų vertybių modelį, išvaduoja iš jos reglamento savo psichiką bei pradeda dramatišką savosios tiesos ieškojimą. LDK kunigaikščių asmeninis maištas perauga į konfliktą su aplinka. Tik Šarūnas meta iššūkį dievams, o Skirgaila maištauja sprendamas dilemą kas geriau, krikščionybė ar pagonybė, ir taip atsiduria istorijos kryžkelėje, vis dėlto neradamas tinkamo kelio nei sau, nei valstybei.

Maištinga asmenybė, nepripažįstanti jokių autoritetų, o pasaulio centru laikanti tik save ir savo užgaidas – V. Krėvės kūrybos centras. Kurti paprastus ir nieko nesiekiančius personažus, rašytojas neturėjo tikslo, nes jį viliojo vitališka žmogaus prigimtis, nebijanti pavojų, nesidrovinti prieštarauti ir kurianti ateitį ne tik sau, bet ir valstybei. Mąstanti apie neišvengiamus modernizacijos procesus ir vedanti tautą į naują gyvenimą.

3.3. LAISVĖS KAINA

*Laisvė yra ten,
kur žmogus turi
teisę pasirinkti ir,
be abejo, suklysti.*

Laisvę dažnas iš mūsų suprantame kaip būtinybę nevaržomai veikti. Anot A. Zalatoriaus,

*laisvė yra aukščiausia vertybė, giliausiai įsismelkusi į Krėvės galvojimą ir jo kūrinių potekstę. Laisvės, kaip egzistencinės būtinybės, pojūtis Krėvės sielon skverbėsi nuo vaikystės, kai dar jis sąmoningai nesugebėjo to suformuluoti.*¹²⁶

V. Krėvė buvo bene vienintelis rašytojas, negalėjęs nusileisti savo ego ir nepripažindavęs jokių autoritetų, mat tai atrodė svetima žmogaus prigimčiai:

*Autoriteto, kaip tradicijų suformuotos ir dėl to nekvestionuojamos vertybės, išpažinimas žeidė Krėvės išdidumą ir savigarbą. Gal todėl jis niekada negalėjo surasti argumentų, verčiančių jį nekritiškai paklusti dviem didelėm jėgom, su kuriom kovoti rizikingiausia ir sunkiausia. Dvasinėje plotmėje – Dievui, pilietinėje veikloje – valdžiai.*¹²⁷

V. Krėvė buvo tos nuomonės, kad žmogus viską privalo pasiekti pats, nesvarbu, kokios kliūtys iškiltų. Juk paties rašytojo kelias į pripažinimą, net siekiant mokslo, buvo ypač sunkus: dėl *pašaukimo stokos* paliko seminariją, gyveno toli nuo tėvynės. Tokie potyriai užgrūdina. Ne be reikalo ir Šarūnas prabyla tokiais žodžiais:

– Pasakykite savo valdovui, kad kol saulė danguje, Šarūnas jo dovana nepasinaudos.

*Tačiau kai dievų konservatyvumas ir nelankstumas susikerta su žmogaus laisvo pasirinkimo principu, jo širdies troškimais, Krėvės herojai pakelia prieš juos balsą.*¹²⁸

*Žodžiu, prieš jaunosios kartos akis atsivėrė plati pasaulio kultūros panorama <...>. Tikėjimas, kad viską gali išgelbėti, visus patenkinti klasikiniai laisvės, lygybės, brolybės, tiesos, žmoniškumo idealai, pasirodė ne tik senamadiška, naivu, bet ir siaura paties individo interesų požiūriu.*¹²⁹

¹²⁶ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 445.

¹²⁷ *Ten pat*, 446.

¹²⁸ *Ten pat*, 446.

¹²⁹ Albertas Zalatorius, *Estetinės sąmonės lūžis XX a. pradžioje, Vertybių raiška literatūroje*, Vilnius: VPU leidykla, 2005, 18.

– *Aš vergas nebuvau ir nebūsiu, nei žmonių, nei dievų* – sako Šarūnas. Kunigaikštis sukyla prieš dievus todėl, kad jaučia nuoskaudą, kurią patyrė dar vaikystėje. Jis mano dievus esant kaltus dėlto, kad nuo vaikystės buvo kuprotas, kad tėvas su broliu jo nemylėjo ir žemino, kad ir dabar jo niekas nekenčia. Jo nuosprendis toks:

*Trečią dalį dievams paaukojau... Kas taip skairiai kada aukoję? Bet dievai taip su manim elgiasi, kaip ir žmonės: kur gali, ten pikta daro. Nepamatys gi jie iš manęs daugiau nei vieno plauko.*¹³⁰

Paneigus Dievą, visi keliai Šarūnui tampa atviri. Laisvė be Dievo leidžia kurti savo moralę, vertybes, idealus. Viena vertus, kunigaikštis išaukština laisvę kaip niekam neprilyginamą, antra vertus, *privalau* pakeitęs į *noriu*, jis laisvę nužemina iki savivalės. Savivalė yra ne kas kita, kaip nihilistinis pavidalas, kuriuo laisvė paneigia savo prasmę, t.y. tampa nevertinga. Tokioje situacijoje Šarūnas yra autoritetu pats sau. *Jis niekaip negali atsisakyti visa galinčios, visa žinančios ir visa matančios esybės prioriteto.*¹³¹

*Intelektualinių horizontų plėtimasis vedė prie išvados, kad gyvenime nėra aksiomų, o yra tik teoremos, nėra absoliučių tiesų, o yra tik reliatyvios, kad viso ko centras yra žmogus. Ne teisingiausios doktrinos ieškojimas, o daugybės požiūrių integravimas į savąjį „aš“, bandymas tuos požiūrius transformuoti taip, kad jie taptų autentiška savastimi, tapo pagrindine jaunosios kartos nuostata.*¹³²

Pacituotose eilutėse galime įžvelgti kunigaikštį Šarūną, nes tai absoliučiai laisvas žmogus, nesupančiotas jokių priesaikų. *Autoritetas* jam yra vidinis jo paties balsas. Tačiau tokia laisvė, kai vadovaujamasi tik savimi, norima patenkinti tik savo siekius, nepaisoma aplinkinių nuomonės, turi ir kitą pusę. Laisvė, pasirinkta maksimalistinėms *ego* svajonėms įgyvendinti, paverčia Šarūną *emocijų vergu*. Tenkindamas užsibrėžtą garbės ir valdžios troškimą, jis pralieja daug ne tik priešininkų, bet ir savųjų kraujo. Tokia situacija prieštarauja protėvių sukurtai tvarkai ir nesulaukia pritarimo. Ryškėja konflikto – vienas prieš visus, taip pat ir prieš dievą – užuomazgos. Šarūnas jaučia laisvės ir prievartos spaudimą, todėl renkasi kitokią – laisvą – gyvenimo būdą.

*ŠARŪNAS. Tėvai elgėsi, kaip jie norėjo, o aš darau, kaip aš noriu.*¹³³

¹³⁰ Vincas Krėvė, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966, 126.

¹³¹ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 448.

¹³² Albertas Zalatorius, Estetinės sąmonės lūžis XX a. pradžioje, *Vertybių raiška literatūroje*, Vilnius: VPU leidykla, 2005, 18.

¹³³ Vincas Krėvė, *Rinkiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 117.

ŠARŪNAS. <...> *Norėtau dangų ir žemę iš pamatų išjudinti, o tu baidai mane žmonių juokais! Argi nuodėmė elgtis kaip nesieltgia visi? Darydamas, ką visi kiti daro, negi pragarsėsi, garbę išigyysi!<...>.*¹³⁴

Lūžio asmenybės, koku laikome ir Šarūną, susiformuoja nestabiliais istorijos laikotarpiais, kai keičiasi socialinė santvarka. Šis kunigaikštis jaučia permainingą būtinybę, todėl priešinasi jau sukurtoms ideologijoms, panaudodamas prievartą, atskleisdamas žiaurumą ir demonstruodamas jėgą. Gyvendamas pagal kažkieno sukurtas taisykles, žmogus negali atsiskleisti. Tad ir Šarūnui privalu tapti tuo, kuo jis yra iš prigimties. Nesvarbu, kad kitokiu. Kitoniškumas Šarūnui būtinas, kaip išvaduojantis nuo įsipareigojimų. Tik išsiskirdamas iš minios jis gali įgyvendinti savo maksimalistinius siekius, o tam gyvybiškai svarbi laisvė, kuri suteiktą galimybę nevaržomai reikštis. Pasiekęs tokią laisvę, kovodamas dėl idealų, kuriais pats švyti, Šarūnas kartu įsipareigoja savo tiesai – laisvai ir nepriklausomai Lietuvai:

ŠARŪNAS. <...> *Tekeikia priešas mane dabar, bet žavėsis visi vėliau mano žygiais, kaip žavisi Vaidiučio gadyne. <...> Tu nieko nesupranti. Aš ne duobę kasu, bet ruošu tėvynei šviesią ateitį – naują tėvynę kuriu, apie kurią tu ir įsivaizduoti nedrįsti, ramybės skelbėjau!*¹³⁵

Šarūnas pažįsta ir pripažįsta tik vieną – savąją – tiesą. Ši asmenybė (lūžio – R.P.) siekia dialektiškai išspręsti tokią socialinę situaciją, kurioje nepaliekama galimybės opozicijų transcendencijai.¹³⁶ Eidamas savuoju tiesos keliu jis parodo bendruomenei (tautai), kad viskas modernėja, keičiasi ir kad permainos yra būtinos, norint eiti koja kojon su pasauliu.

*Bet apskritai Krėvė suvokė ir dramatiškąją laisvės pusę. Laisvė žmogui yra ne mažesnis išbandymas negu prievarta, ir tą išbandymą gali pakelti tikrai didelės asmenybės. Šiaip atsidūręs laisvėje žmogus dažnai sutrinka, nežino, ką daryti, atsipalaiduoja jo tamsieji instinktai, ir laisvė išsigimsta į anarchiją, o minia tuos, kurie šaukė prie laisvės, apmėto akmenimis. <...> Ir vis dėlto Krėvė negalėjo priimti jokio laisvės apribojimo principo. Autoriteto neigimas jam buvo viena didžiausių saldybių.*¹³⁷

Skirgailos likimą ženklino du pasirinkimo keliai: sakyti tiesą ir mirti arba skleisti melą ir išgyventi. Jis negalėjo pasirinkti pirmojo varianto, nes tuomet būtų žuvusi visa tauta, todėl Skirgaila priverstas meluoti sau ir žmonėms. Neatsiejama tokio pasirinkimo dalimi tampa valdovo ambicijos,

¹³⁴ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 184.

¹³⁵ *Ten pat*, 313.

¹³⁶ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 19.

¹³⁷ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 449.

nusivylimas pagonybės tvirtumu (po Stardo mirties ir tariamo krikšto Skirgaila ima abejoti), keršto troškimas, nenoras savo mirtimi teikti priešui garbės, galiausiai, dievų tylėjimas.

Tikslas pateisina priemones: tokį credo pasirenka kunigaikštis ir pradeda skęsti melo liūne. Vis dėlto jo širdis dar prisirišusi prie įprastų senovinių papročių, o galvoje dažnai sukasi mintys, kaip apgauti priešus.

DAUGAILA. Jei dievai nebeišgali mūsų ginti, ginsimės patys kaip įmanome.

STARDAS (atsistojęs, rūščiai). Ir žūsate, tik be garbės, kaip niekšai. Nūnai jūs mokinate liaudį bailingai atsižadėti dievų, už kurių garbę mirdavo jūsų tėvai, o rytoj toji pati liaudis, jus pamėgdžiodama, atsižadės senų papročių, veja užželdins takus į tėvų našlaičių kapus ir pamirš šventą mūsų dainų kalbą.

SKIRGAILA. Mes turime tėvynę gelbėti ir tautą. Dievais tesirūpina kriviai. (Sustojęs ties skobnimi) Tik savo kalbos ir papročių mes niekuomet nepamiršime!

*DAUGAILA. Ir dievų neatsižadam. Mes tik apgauname mūsų priešus.*¹³⁸

Vyraujantis nesaugumo jausmas, būdingas *lūžio* asmenybei, žaloja individo asmenybę. Skirgaila ieško kelių ir būdų, kaip nugalėti krikščionybės padarytą blogį – įsigalėjusį veidmainiškumą. Tik jis nežino, ar tinkamas jo pasirinkimas:

– <...> *Tu tiesą sakai, aš nevertas esu pagarbos. (Lyg susimąstęs) Aš visuomet noriu gero, bet nemoku jo pasiekti. Ką aš manau, kad gera yra, visuomet pasirodo, kad pikta, ir todėl nusiminimas mane graužia, ir todėl aš geriu. Aš matau, kad bloga gyvent pasauly, bet kas tuo kaltas, aš nenumanau. Aš norėčiau panaikinti visa, kas yra pikta, ir nežinau kaip <...>.*¹³⁹

<...> *trokšdamas gėrio, neapkęsdamas niekšybės, mylėdamas savo kraštą, yra bejėgis įgyvendinti savo tikruosius troškimus. Atsidūręs istorijos kryžkelėje, jis daužosi tarsi sužeistas liūtas.*¹⁴⁰

*Ekspresyvinės nesėkmės pojūtis atsiranda, ir tai nebūtinai sąmoningai suvokiama, žmonių emocių formoms atsiskyrus nuo sociokultūrinės sąrangos, kurioje šios formos reiškiasi. <...> Tačiau kaip tik intuityvus pasitikėjimo socialinio gyvenimo modeliu praradimas ir yra pagrindinė sąlyga, dėl kurios atsiranda krizės asmenybė.*¹⁴¹

¹³⁸ Vincas Krėvė, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 468.

¹³⁹ *Ten pat*, 496.

¹⁴⁰ Juozas Laurušas, *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1983, 97.

¹⁴¹ Vytautas Kavolis, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, 14.

Pasirodo prigimtinis Skirgailos dvilypumas: norėdamas būti geras, jis to padaryti neįstengia. Valdovas negali nugalėti savo išdidumo, todėl palūžta jo siela. Siela yra tai, kas žmogų daro žmogumi. Jei siela kenčia, kenčia ir žmogus. Kentėdams herojus praranda laisvę. Dramos personažas patiria vidinės tuštumos jausmą, todėl geras ir sąžiningas valdovas, ambicingas tautos gynėjas virsta beširdžiu, laukiniu žvėrimi, viską griaujančiu savo kelyje, tik nenori šito pripažinti. Įsitikinimas savo teisumu aptemdo protą. Apimtas nusivylimo, Skirgaila nesugeba žvelgti į pasaulį šviesiai:

*SKIRGAILA (vaikščiodamas po menę). Taip, taip, aš vienas tik piktas, aš tik žiaurus, nedoras, girtuoklis, o visi žmonės geri... Visi, išskyrus mane. Na ką gi, gyvenkite ir džiaukitės, o aš... <...>*¹⁴²

Apžvelgus šio valdovo siužetinę liniją, galima pastebėti, kad jis patiria tragišką įtampą (*lūžį*) tarp Dievo ir žmogaus ir kad aukščiausią tašką ši įtampa pasiekia griaušančioje veikloje. Pavirtęs absoliutu *in potentia*, Skirgaila trokšta tapti absoliutu *in actu*. Kaip ir Šarūnas, krizės akivaizdoje kunigaikštis Skirgaila pradeda siekti dieviškumo. Užimti Dievo vietą – prigimtinis žmogaus, kaip Prometėjo, siekimas. Bet Skirgailos prometėjizmas tragiškas ne todėl, kad jis siekia sudievinimo. Valdovo klaida glūdi pačiame to siekimo būde – pasiekti tikslą pasipriešinant Dievui. Taigi savo paties pasirinktas ir iškeltas veiklos būdas yra prometėjiškos veiklos pagrindas, iš kurio kyla tragedija. Skirgailos atveju – *dvasinis lūžis*. Skirgailai reikalinga vienatvė, kad susivoktų, rastų tinkamiausią išeitį. Tačiau šiuo metu vienatvė tik siekiamybė, vedanti herojų į destruktiją ir savidestrukciją. Trokšdamas laisvės tiek sau, tiek tautai, Skirgaila virsta savojo laiko auka. Aplinkiniai, matydami begalines kunigaikščio kančias, bando jam padėti, kalba švelnius žodžius:

*– Mes matome jūmyse savo valdovus, gimtojo krašto gynėjus, o jūs norite mus paversti savo audringų aistrų įrankiu. Mes jus mylėti ir gerbti norim, o jūs niekinate mus. Iki šiol mes tave mylėjom, kunigaikšti, nes ir tu mus mylėjai, mūsų vargus, mūsų kančias. Neleisk dabar įsigalėti savo sielų juodoms mintims.*¹⁴³

Išdidumas trukdo tapti visaverčiu šio pasaulio gyventoju. Individas neranda savyje jėgų prisipažinti suklydus ir tuo pačiu negali atgauti vidinės laisvės. Kaip tik tokį nestabilų žmogų galima vadinti *lūžio* asmenybe, iš pradžių peržengiančia normos ribas, o vėliau nerandančia dvasinės atramos.

¹⁴² Vincas Krėvė, *Rinkiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982, 536.

¹⁴³ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 77.

Kalbant apie vertybes, būtų galima bandyti apibrėžti, kas yra tobulas žmogus. Tai toks žmogus, kuris turi savyje daugiausia teigiamų vertybių ir moka jas tobulai taikyti. Didžiajai daliai žmonių pagrindinė vertybė yra gyvybė. Gyvybės išsaugojimas yra egzistencijos pagrindas. Tačiau tik ne Skirgailai:

– <...> tavo kalavijas negelbės nei tau, nei mums, berneli. Tu dar nepažįsti mūsų valdovo. Vai, jei jis sužinotų! Gyvą žemėn lieptų pakasti... – tvirtina jauna bajoraitė Oligė Keleriui (Krėvė, 1978, 54).¹⁴⁴

Tokia herojaus elgesio priežastis – laisvės nebuvimas ir iš to kylantis vidinės tuštumos bei baimės pojūtis, kurių įveikti nepavyksta. Laimingu žmogus gali būti tuomet, kai viską, ko trokšta, turi vienoje vietoje ir iškart. Realios Skirgailos galimybės yra ribotos. Neribotomis jos tampa tuomet, kai valdovas nieko nepaisydamas ima eiti destruktijos link. Šis kelias atrodo toks patrauklus, kad kunigaikštis dėl jo kovoja visomis išgalėmis, tačiau keldamas sau nerealius reikalavimus, neįstengia jų pakelti ir suklumpa. Šioje vietoje atskleidžiama prometėjizmo esmė – susinaikinimas. Didžiausia bausmė Skirgailai tampa suvokimas, kad kilniausias tikslas lieka ne tik nepasiektas, bet yra sugriautas ir pagrindas – laisvė – iš kurio pradėta siekti užsibrėžto tikslo.

*Štai kokią kainą, Krėvės manymu, lietuviai sumokėjo už naująjį Dievą ir civilizuotos Europos rafinuotą kultūrą. Dvasinio integralumo praradimas, „išlikimo“ idėjos pakylėjimas į aukščiausią rangą atvėrė duris baimei ir nuolaidžiavimui, o tai savo ruožtu vedė į kolaborantišką savisaugos psichologiją, kuri iš vidaus graužė tautos kūną. Krėvė ne kartą yra susimąstęs dėl šios problemos. <...> Krikščionybės įsitvirtinimo tema Krėvę pastūmėjo prie įdomių apmąstymų ir gana nelinksmų išvadų.*¹⁴⁵

Aptartų herojų likimai liudija sudėtingo žmogaus sudėtingame istorijos tarpsnyje gyvenimą. V. Kavolis yra minėjęs, kad kriziniu laikotarpiu gimsta daug *lūžio* asmenybių, ir, kad jų dėka daug pasiekama kultūroje. Taigi galima teigti, jog revoliucionieriai ir romantikai – Šarūnas ir Skirgaila – pabrėždami savo galią ir valią į prigimtinę laisvę ir jos siekdami tik savo nuojauta ir neigdami bet kokią paklusnumo ryšį patenkina neatidėliotinus užsibrėžtus tikslus – sukurti vieningą Lietuvos valstybę. Jų darbas pasitarnauja kultūrai, o mes, skaitytojai, esame įpareigoti suvokti *lūžio* situacijoje susiformavusį progresyvų žmogų, jo kelią į vienintelę tiesą ir dvasinę pusiausvyrą.

¹⁴⁴ Vincas Krėvė, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978, 54.

¹⁴⁵ Albertas Zalatorius, *Vincas Krėvė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, 417.

IŠVADOS

Vincą Krėvę žavėjo ambicingos ir maištaujančios asmenybės, primenančios jį patį. Ne veltui V. Krėvė pirmasis lietuvių literatūroje pavaizdavo individualią (laisvą, išdidžią, dažnai vienišą ir nesuprastą) asmenybę, suabejojusią visuomeniniais idealais ir susitelkusią į savo problemas. Tokį pasirinkimą lėmė istoriniame procese vis pasikartojantys asmenybės pokyčiai. Rašytoją traukė žmogaus prieštaravimas: meilė ir neapykanta, pasitikėjimas ir nusivylimas, laimė ir kančia, laisvė ir maištas. Dramose atskleista, kas nutinka žmogui, nesugebėjusiam suvaldyti savo aistrų, nesukūrusiam harmoningo požiūrio į pasaulį.

Lyginant rašytojo sukurtų veikėjų charakterius su paties autoriaus gyvenimo faktais, galima teigti, kad abu pagrindiniai dramų veikėjai – Šarūnas ir Skirgaila – V. Krėvės autoprojekcijos. Pagrindiniai juos siejantys panašumai: laisvės troškimas ir maištas.

Laisvė ir maištas – svarbiausios dramose akcentuojamos vertybės. Šios, vadinamos romantinėmis, vertybės dramose išreiškiamos senųjų tiesų griovimu, noru viską, kas nauja, sukurti individualiomis jėgomis. Viso to siekiama ne savanaudiškais tikslais, o orientuojantis į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės suverenumą. Taigi, Šarūnas ir Skirgaila, remiantis V. Kavoliu, gali būti vadinami prometėjiškomis asmenybėmis. Jie siekia ne tik asmeninės, bet ir visuomeninės gerovės.

Abu pagrindiniai V. Krėvės dramų personažai laikytini romantiniais herojais. Tai – ryškios asmenybės, išsiskiriančios iš aplinkinių ryžtu ir polinkiu keisti esamą tvarką. Akcentuojama priešprieša tarp individo ir aplinkos. Tiek Šarūnas, tiek Skirgaila, būdami romantiniais herojais, vaizduojami kaip vienišos, nesuprastos, tačiau laisvos vidiniame pasaulyje asmenybės.

V. Krėvės kūryboje aktuali dievoieškos problema. Rašytojo noras prilyginti herojus dievams, Šarūnui ir Skirgailai virto nepakeliamu išbandymu – virsmu į destruktivią jėgą, kuomet ramybė ir pasitenkinimas tampa tolygūs mirčiai. Polinkis į destrukciją, savo ir aplinkinių žmonių gyvenimų griovimas leidžia teigti, kad abu dramų herojai yra lūžio asmenybės. Kunigaikštis Skirgaila amžinai maištauja, abejoja, svyruoja, visuomet kenčia. Šarūnas save sudievina, nemato sau lygių, tačiau tai nesuteikia personažui laimės, o virsta griaunančia jėga.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad V. Krėvės dramos *Šarūnas* ir *Skirgaila* yra svarbus indėlis į lietuvių literatūrą. Jos liudija atsisukimą atgal į praeitį, ten, iš kur kyla lūžio asmenybės, veikiamos nestabilių istorinių procesų. Knygose vyraujantis dramatiškumas daugelį dalykų leidžia įsivaizduoti ir apmąstyti platesniame istoriniame kontekste.

SANTRAUKA

Darbo tikslas – parodyti ir atskleisti autobiografinį ryšį tarp Vinco Krėvės ir pagrindinių jo dramų personažų – *Šarūno* ir *Skirgailos*. Vincas Krėvė – Mickevičius buvo asmenybė, kuriai rūpėjo individas ir jo gyvenimiškųjų vertybių raiška.

V. Krėvė pirmasis lietuvių literatūroje pavaizdavo individualią (laisvą, išdidžią, dažnai vienišą ir nesuprastą) asmenybę, suabejojusią visuomeniniais idealais ir susitelkusią į savo problemas. Tokį pasirinkimą lėmė istoriniame procese vis pasikartojantys asmenybės pokyčiai. Rašytoją traukė žmogaus įvairiapusiškumas: meilė ir neapykanta, pasitikėjimas ir nusivylimas, meilė ir kančia, laisvė ir maištas. Šios paralelės labai svarbios ir išryškėja V. Krėvės *Šarūne* ir *Skirgailoje*.

Darbe aptarti pagrindinių veikėjų charakteriai, jų savybės, akcentuojama autobiografinė V. Krėvės gyvenimo paralelė, aptartos *romantizmo* ir *lūžio* (krizės) asmenybės sąvokos. Parodyta, kokią įtaką romantiniam herojaus tipui daro amžinosios (moralinės, romantinės) vertybės, atskleisti *prometėjiškumo* ir *revizionistiškumo* raiškos atvejai.

SUMMARY

The objective of the thesis to demonstrate and reveal autobiographical relation between Vincas Krėvė and key characters of his dramas: *Šarūnas* and *Skirgaila*. Vincas Krėvė – Mickevičius was a personality, who cared a lot about an individual and expression of his true-life values.

V. Krėvė was the first in Lithuanian literature to depict an individual (free, proud-hearted, often lonely and misunderstood) personality, who questioned social ideas and was immersed into his own problems. Such choice was determined by personality changes that repeat themselves in the historical process. The writer was attracted by versatility of a person: love and hate, trust and despair, love and distress, freedom and rebellion. These parallels are very important and are emphasized in *Šarūnas* and *Skirgaila* by V. Krėvė.

The thesis discusses nature of key characters, their characteristics, and emphasizes autobiographical parallel with the life of V. Krėvė, as well as disputes the concepts of *romanticism* and *turning-point* (crisis) personalities. The influence of the eternal (moral, romantic) values on the type of a romantic hero is revealed, as well as cases of expression of *Prometheism* and *revisionism*.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Anzenbacher, Arno, *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 2001.
2. Baltuonė, Andrius, *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2003.
3. Beresnevičius, Gintaras, Laurinkienė, Nijolė, *Mitologijos enciklopedija* (2), Vilnius: Vaga, 1999.
4. Bražėnas, Petras, *Žmogus ir žodis prozoje*, Vilnius: Vaga, 1981.
5. Česnulevičiūtė, Petronėlė, *Vincas Krėvė*, Kaunas: Šviesa, 1976.
6. Česnulevičiūtė, Petronėlė, *Dramos pasaulis*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996.
7. Jurgutienė, Aušra, *Naujasis romantizmas – iš pasiilgimo*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
8. Kavolis, Vytautas, *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.
9. Kavolis, Vytautas, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius: Versus Aureus, 2006.
10. Krėvė, Vincas, *Rinktiniai raštai II*, Vilnius: Vaga, 1982.
11. Krėvė, Vincas, *Šarūnas*, Vilnius: Vaga, 1966.
12. Krėvė, Vincas, *Skirgaila*, Kaunas: Šviesa, 1978.
13. Krėvė, Vincas, *Šarūnas*, Vilnius: Žaltvykslė, 2005.
14. Kubilius, Vytautas, *Problemos ir situacijos*, Vilnius: Vaga, 1990.
15. Kubilius, Vytautas, *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*, Vilnius: Amžius, 1993.
16. Kunas, Nikolajus, *Senovės Graikijos legendos ir mitai*, Vilnius: Alma littera, 2003.
17. Kunzmann, Peter, *Filosofijos atlasas*, Vilnius: Alma littera, 2000.
18. Kuzmickas, Bronius, *Laimė, asmenybė, vertybės*, Vilnius: LTU leidybos centras, 2001.
19. Lankutis, Jonas, *Lietuvių dramaturgijos tyrinėjimai*, Vilnius: Vaga, 1988.
20. Laurušas, Juozas, *Psichologinis dramatismas, Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1983.

21. Merkys, Vidmantas, *Lietuvos valstiečiai ir spauda XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1982.
22. Mikelaitis, Gediminas, *Lietuvos filosofinė mintis: chrestomatija*, Vilnius: Aidai, 1996.
23. Pabarčienė, Reda, *Šekspyro trauka*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002.
24. Skrodenis Stasys, Martinkus Vytautas, *Estetinės sąmonės lūžis XX a. pradžioje, Vertybių raiška literatūroje*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
25. Striogaitė, Dalia, *Avangardizmo kūrybė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
26. Šventasis raštas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999.
27. Vidmantas, Edvardas, *Katalikų bažnyčia ir nacionalinis klausimas Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1987.
28. Zalatorius, Albertas, *Bolševikų invazija ir liaudies vyriausybė*, Vilnius: Mintis, 1992.
29. Zalatorius, Albertas, *Literatūra ir laisvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
30. Zalatorius, Albertas, *Vincas Krėvė* (nebaigta monografija), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
31. Maironis. *Pavasario balsai*. Aš norėčiau prikelti. <http://www.maironis.lt>.
32. Turčinavičius, Vladas. *Krėvė, politikai ir milžinų dvasia*. <http://www.muziejai.lt>.
33. Nyčė, Frydrichas, *Kas kilnu?* <http://www.straipsniai.lt>.